

Tartu Ülikool

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Ajaloo ja arheoloogia instituut

Üldajaloo osakond

Annabel Jõelett

**Alkiadiadese poliitiline tegevus ja vaated – demokraat, oligarh või
oportunist?**

Bakalaureusetöö

Juhendaja dotsent Mait Kõiv, PhD

Tartu 2016

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Alkibiadese esiletõus	8
2. Sitsiilia ekspeditsioon ja Alkibiadese pagendamine	12
2.1 Sitsiilia ekspeditsiooni lähetamine	12
2.2 Hermide lõhkumine ning Eleusise müsteeriumide parodeerimine	15
3. 411. aasta oligarhiline riigipööre	19
3.1 Eellugu	19
3.2 Riigipööre Ateenas	22
3.3 Oligarhilise pöörde põhjused ja Alkibiadese kaalutlused	25
4. Alkibiadese tagasikutsumine ning uus pagendamine	30
4.1 Alkibiades Ateena mereväe strateegina	30
4.2 Alkibiadese naasmine Ateenasse	31
4.3 Ülemjuhataja kohalt tagandamine	32
Kokkuvõte	37
Allikad	39
Kirjandus	40
Summary : Alcibiades' political views and activities – was he a democrat, oligarch or opportunist?	42
Lisa 1	44
Lisa 2	45

Töö kirjutamisel on kasutatud eelkõige antiikaegseid allikaid, kuid nende kõrval tuginetakse ka teemat analüüsinud kaasaegsete ajaloolaste teostele. Peamiseks antiikaegseks allikaks teema uurimisel on Thukydidese teos „Peloponnesose sõja ajalugu“, mis käsitleb pealkirjas nimetatud sõda. Thukydides alustab oma teose kirjutamist juba sõja alguses,³ kuid allikas lõpeb järsult 411. aasta sügisega, kuna ajaloolane surijõudmata oma teost lõpetada. Thukydides oli ateenlasest väejuht, kes ka ise ateenlaste ja spartalaste vahelises sõjas osales. Ta oli 424/3. aastal strateeg, kuid pagendati linnast, kuna ei suutnud päästa Amphipolise linna spartalaste kätte langemast. Seega kirjutas Thukydides enda kaasaegsest sündmusest ning oli käsitletavas sõjas ise osalenud. Tänapäevastele ajaloolastele on Thukydides jätnud mulje kui kõrge intelligentsiga ning tõehimulisest ajaloolasest, kuid tuleb silmas pidada, et tema teosest paistavad välja eelarvamused ning subjektiivsus. Mitmed õpetlased ei pea Thukydides ajaloolaseks tänapäeva mõistes, kuna ta keskendub üsna kitsalt sõjategevusele ning ei käsitlenud ühiskondlikke teemasid piisaval määral. Tema teos on aga täpne ning põhjalik, olles teema uurimisel kõige informatiivsem allikas.⁴ Alkibiades esineb teose V-VIII raamatus ning Thukydides paistab olevat Alkibiades osas eriliselt hästi informeeritud, käsitledes nii tema avalikku elu kui ka privaatvestlusi. On võimalik, et Thukydides kohtus Alkibiadesega sõja lõpul ning osa teoses esinevast informatsioonist on Alkibiadeselt endalt.⁵

Xenophon oli Ateena ajaloolane ja sõdur. Ta on tuntud oma oligarhiameelsuse poolest ning kuigi ta oli Ateena kodanik, teenis ta ka palgasõdurina Sparta armees. Ta alustab oma teost „Hellenika“ seal, kus Thukydides pooleli jäi ehk 411. aastast ning käsitleb samuti Peloponnesose sõja sündmusi. Hõlmates oma teoses seitsmeaastast perioodi Peloponnesose sõja lõpust, mainib ta vaid kuut aastat, seega tekib Xenophoni puhul dateerimisprobleem. Viimased kolm sõja-aastat tema teosest (406–404) on võimalik teiste allikate järgi kindlaks teha, kuid ajavahemikust 410–407 on üks aasta vahele jäänud.⁶ Xenophon on Thukydidese kõrval samuti sündmustega kaasaegne allikas.⁷

³Forde, S., *The Ambition to Rule, Alcibiades and the Politics of Imperialism in Thucydides*, Cornell University Press, 1989, lk 6.

⁴Rhodes, P. J., *Alcibiades, Athenian Playboy, General and Traitor*, Pen & Sword Books Ltd, 2011, lk 2; Ober, J., *Thucydides and the Invention of Political Science*, (toim. Rengakos, A., Tsakmakis, A.) Brill's Companion to Thucydides, Brill, 2006, lk 131-133; Lewis, D. M., *Sources, Chronology, Method*, (toim: Lewis, D., M., Boardman, J., Davies, J., K., Ostwald, M.) The Cambridge Ancient History, second edition, Cambridge University Press, 1992, lk 5.

⁵Rhodes (2011) lk 2,

⁶Ibid. lk 72-73.

⁷Lewis (1992), lk 8.

Alkibiades esineb Vana-Rooma ajaloolase ja biograafi Plutarchose teoses „Paralleelsed elud“. Kuigi Plutarchos kirjutas Alkibiadese biograafia 1. sajandil pKr, mis tekitab allikaja sündmuste vahele olulise ajavahe, tugines Plutarchos Alkibiadese eluloo käsitlemisel meie jaoks kadunud allikatele, viidates neile aga vahelduva eduga. Tema allikavalik on lai, kuigi nende usaldusväärsus on kõikuv.⁸

1. sajanditeKr on päritSitsiiliast pärit Diodorose kirjutatud teos„Ajalooline raamatukogu“, mis koosneb 40 raamatust ning käsitleb muuhulgas ka Peloponnesose sõja sündmusi. Diodoros tugineb selle osa kirjutamisel peamiselt kreeka ajaloolase Ephorose tekstidele, mis on tänapäevaks hävinud. Ephoros, kes kirjutas oma teose 4. sajandil, tugineb kuni 411. aastani peamiselt Thukydidesele, kuid sealt edasi on ta Xenophonist eraldiseisev.⁹

Alkibiadese tegevust puudutavad ka kaks kreeka kõnekirjutaja Andokidese kõnet. Andokides oli ateenlane ning Alkibiadese kaasaegne. Tema I kõne - „Müsteeriumite kohta“- avab meile 415. aasta hermide¹⁰ lõhkumise ning Eleusise müsteeriumide¹¹ parodeerimise afääri tausta. Andokides oli Alkibiadese kõrval üks kuritöodes kahtlustatav ning pärast vangistust oli Andokides sunnitud Ateenast lahkuma. Kõne kandis ta ette 399. aastal, neli aastat pärast Ateenasse naasmist.Andokidesele omistatud kõnet-„Alkibiadese vastu“ (Andoc. IV)- peetakse Ateena riigimehe ja oraatori Phaiaksi tellitud kõneks, kes oli Alkibiadese kõrval üks ostrakismiga Ateenast pagendussesaatmise kandidaate, kuid tegemist võib olla ka hilisema retoorilise harjutusega.¹²

Alkibiadese suhetest Sokratesega saame infot eelkõige Platoni kaudu, kes mainib Alkibiadest oma teoses „Pidusöök“ning Sokratese ja Alkibiadese vahelises dialoogis „Alkibiades I“.

Algallikatest tuginen ka nnVanale Oligarhile, keda tuntakse ka Pseudo-Xenophonina.Tegemist on anonüümse autoriga, kes selgitab kirjutisesenda demokraatiavastaseid seisukohti, mis aitavad mõista 5. sajandi Ateenas esinenud oligarhiliste vaadetega aristokraatide suhtmist demokraatiasse. Tegemist on aastatevahemikus 431–424

⁸Rhodes (2011), lk 1; Lewis (1992), lk 9-10.

⁹Lewis (1992), lk 7.

¹⁰Hermiks nimetatakse Hermese büsti, mis oli paigutatud nelinurksetele postidele. Kuna Hermes oli teekäijate kaitsejumalus, paigutati Vana-Kreekas herme teede äärde. (Parker, V., A History of Greece 1300 to 30 BC, Wiley Blackwell, 2014, lk 213)

¹¹Eleusise müsteeriumid olid üheks Kreeka tähtsamaks pidustuseks, mille käigus austati Demeterit ja Persephonet ning mille käigus liikus protsessioon Ateenast Eleusisesse, kus osalejad viisid läbi vastavad rituaalid.

¹²Rhodes, P. J., A History of the Classical Greek World 478-323 BC, Blackwell Publishing, 2010, lk 165.

ilmunudpublitsistliku käsitlusega, mis on säilinud Xenophoni tööde seas, millest tuleneb ka allika nimetus Pseudo-Xenophon.¹³

Lisaks antiikajast pärit allikatele on töö kirjutamisel kasutatud ka tänapäevaste mainekate ajaloolaste teoseid. Sekundaarkirjanduse osas tugineb töö enimkolmele autorile: Peter J. Rhodese „Alcibiades, Athenian Playboy, General and Traitor“, mis on Alcibiadese elu käsitlev monograafia; Martin Ostwaldi „From Popular Sovereignty to the Sovereignty of the Law“, mis käsitleb põhjalikult Ateena demokraatiat ja poliitilise mõtte arengut 5. sajandil; ja Steven Forde „The Ambition to Rule, Alcibiades and the Politics of Imperialism in Thucydides“, mis on põhjalik analüüs Alcibiadese kujutamisest Thukydidese teoses. Hea ülevaate sündmuste käigust annab „The Cambridge Ancient History“, millest kasutasid A. Andrewesi ja D. M. Lewise kirjutatud peatükke.

Lisaks on kasutatud mitmeid käsitlusi, mis aitavad teemat sügavamalt lahata ning kirjeldavad Alcibiadese elu puudutanud sündmusi. 411. aasta riigipöörde mõistmiseks avavad Ateena erinevate ringkondade meelsust ning demokraatia olulisust linnas Julia Sheari „Polis and Revolution“, Ryan K. Baloti „Greed and Injustice“ ja S. Hornbloweri „The Greek World 479-323 BC“. Ühtlasi seletavad need teosed oligarhide meelsuse tagamaid ja aitavad mõista, kuidas Ateena ühiskond 411. aastaks sisemise polariseerumiseni oli jõudnud. Alcibiadese elu kujundanud sündmustel peatuvad Victor Parker ja Peter J. Rhodes enda Kreeka ajalugu käsitlevates teostes.

Valdavalt jäävad ajaloolased Alcibiadesele hinnangu andmisel neutraalseks ega esita tema osas üht kindlat deklaratiivset arvamust. Töö kirjutamisel paistsid selles osas mõnetise erandina silma kaks autorit. David Gribble leiab, et Alcibiades oli oportunist, pidades silmas enda huve ning tekitades sellega ateenlastele kahju. Ta nendib, et Alcibiadese eemaldamine Sitsiilia ekspeditsioonilt oli ateenlaste viga ning sõjakäik kukkus seetõttu läbi, kuid peab retke, mis Ateena allakäigu tingib, põhjuseks just Alcibiadese ambitsioonikat isikut.¹⁴ Seega on tema hinnang Alcibiadesele negatiivsem kui teistel ajaloolastel. Keskmisest positiivsema hinnangu annab Alcibiadesele Steven Forde, kelle teos „The Ambition to Rule, Alcibiades and the Politics of Imperialism in Thucydides“ lahkab Alcibiadese isiku kaudu Thukydidese lähenemist nii inimloomusele kui ka poliitikale. Oma teoses püüab ta põhjendada Alcibiadese võimalikke motiive, võttes väejuhi suhtes pigem kaitsva suhtumise, leides, et seisis nii enda,

¹³Raaflaub, K., *The Discovery of Freedom in Ancient Greece*, The University of Chicago Press, 2004, lk 207.

¹⁴Gribble, D., *Individuals in Thucydides*, (toim: Rengakos, A., Tsakmakis, A.) Brill's Companion to Thucydides, Brill, 2006, lk 462-464.

kui ka Ateena huvide eest.¹⁵ Alkibiadese ideoloogiliste veendumuste osas ei tee ükski autor üldsõnalist järeldust.

Töö on liigendatud neljaks osaks. Esimeses peatükis selgitatakse Alkibiadese tausta ning nooruspõlve tegusid, mis on olulised mõistmaks, millise mulje jättis Alkibiades ateenlastele. Ühtlasi käsitletakse ka tema kujunemisloos suhet tema õpetaja Sokratesega, mis mõjutas ilmselt ka tema poliitilisi vaateid. Teises peatükis käsitletakse 415. aastal toimunud Sitsiilia ekspeditsiooni lähetamist, mille peamiseks initsiaatoriks oli Alkibiades. Selle raames tutvustatakse enne ekspeditsiooni toimunud Hermese kujude lõhkumise ning Eleusise müsteeriumite afääri, mis viis Alkibiadese kõrvaldamiseni ekspeditsioonilt ning tema eksiilini. Kolmandas peatükis tuleb juttu 411. aastal Ateenas läbi viidud oligarhisest riigipöördest ning ateenlaste lahknevusest demokraatia- ja oligarhiameelseteks. Alkibiades esineb siin riigipöörde idee väljakäijana kui ka oligarhide võimult kukutajana. Viimases peatükis käsitletakse Alkibiadese rehabiliteerimist, naasmist Ateenasse ning tema taaskordset pagendamist ning elu lõppu.

¹⁵Forde (1989), lk 1, 7-8.

1. Alkibiadese esiletõus

Selleks, et saaksime analüüsida Alkibiadese hoiakuid Ateena poliitilises elus, tuleks vaadelda ka tema päritolu ja tausta ning muljet, mille ta oma käitumisega ateenlastele jättis. Alkibiadese puhul paistab kogu tema elu jooksul silma tema vastuoluline isiksus ning käitumine. Tema poolt oli Alkibiades Alkmeoniid, kuuludes ühte seega Ateena väarikamasse suguvõssa ning ka tema isa Kleinias oli suursugusest soost ning tuntud riigimees. Pärast isa surma sai tema eestkostjaks Perikles, Ateena mõjuvõimas riigimees ning tema õpetajaks oli Sokrates, Ateena aristokraatia lemmikumaid õpetajaid.¹⁶ Seega kuulus ta vaieldamatult Ateena kõrgekihti. Teda kirjeldatakse kui nägusast, meeldivat ning sarmikatnoormeest. Alkibiades paistis silma hea kõneoskusega, tal oli palju sõpru ja järgijaid ning sünniga kaasnenud eeldused avalikku ellu sisenemiseks.¹⁷ Tema lähedased suhted Sokratesega tõstsid ta heasse valgusse.¹⁸

Alkibiadesel olid seega kõik eeldused läbilöömiseks, kuid tema üleolev suhtumine avaldus juba lapsepõlves ning mitmed tema kombed vihastasid Ateena kodanikke, kuna nendest peegeldus ta ülbe suhtumine. Plutarchos toob tema lapsepõlvestvälja mitmeid taolisi seiku, ent kuna ta ei viita enda kasutatud allikatele järjepidevalt, ei saa me teada, kas need lood on tõesed või mitte. Samas sobivad need hästi Alkibiadesele omistatud iseloomuomadustega, mida väljendavad ka teised allikad tema hilisema elukäigu kohta.¹⁹

Ühe Plutarchose poolt kirjeldatud jutustusekohaselt hammustas Alkibiades maadeldes üht oma vastast ning süüdistuse peale, et Alkibiades hammustab nagu naine, vastas ta, et hoopis nagu lõvi.²⁰ Kord rusikamängu mängides lähenes talle kitsal tänaval vanker. Alkibiades hüüdis juhile, et too peatuks, kui juht seda aga ei teinud, jooksid teised lapsed minema, kuid Alkibiades jäi endiselt tänavale lebama, kuni vankrijuht piditema pärast peatuma.²¹ Kuigi Alkibiades mängis meelsasti lüürat, keeldus ta aulost ning teisi puhkpillemängimast, kuna õhku täis põsed ei olnud tema meelest ilusad ja moonutasid liialt nägu. Sellega seadis ta eeskuju ka teistele poistele, kes samuti peagi aulose mängimisest

¹⁶Plut. Alc. 1.1.

¹⁷Ibid. 1.3-4.

¹⁸Ibid. 1.2.

¹⁹Rhodes (2011), lk 24-25.

²⁰Plut. Alc. 2.2.

²¹Ibid. 2. 2-3.

loobusid.²² Kord küsis Alkibiades ühelt oma õpetajalt Homerose teost ning kui õpetaja vastas, et tal Homerost pole, lõi Alkibiades teda rusikaga.²³

Kord lõi ta ilma põhjusega, lihtsalt nalja pärast hea mainega ja austatud väejuhti Hipponikost. Ateenlased olid vihased, mille peale ilmus Alkibiades järgmisel päeval tema ukse taha ja palus ennast karistada. Hipponikos andestas talle ning hiljem sai tema tütre Hipparetest Alkibiadesese abikaasa. Plutarchos mainib aga allikate teadete lahknevust: mõnede teiste andmete kohaselt oli see hoopis Hipparete vend Kallias, kes oma õe Alkibiadesele kümnetalendilise²⁴ kaasavaraga naiseks andis. Kui Hipparete oli neile lapse sünnitanud, nõudis Alkibiades Kalliaselt veel kümme talenti väitega, et laste sündimise korral pidi ta õemehele juurde maksma.²⁵ Hipparetet kirjeldatakse kui väarikat ja südamlikku naist, kuid kuna teda häiristama mehe labane eluviis ja tihe läbikäimine kurtisaanidega, siirdus ta oma venna juurde elama. Lahutuse saamiseks pidi naine seda isiklikult magistraatidelt taotlemaning nende juurde teel olles võttis Alkibiades ta kinni ning kandis ta koju tagasi. Hipparete elas Alkibiadesega kuni oma surmani, mis saabus üsna peatselt.²⁶ Kord lasi Alkibiades oma koeral saba maha lõigata, mis inimesi sügavalt ärritas, kuid kui temalt selgitust paluti, vastas Alkibiades, et soovib, et linn räägiks sellest, mitte aga tema veelgi hullematest tegudest.²⁷

Alkibiadesese väärted ilmnevad ka Andokidese IV kõnes „Alkibiadesese vastu“. Kõnet omistatakse Phaiaksile, kes oli 415. aastal Alkibiadesese ja Nikiase kõrvalüks ostrakismi kaudu pagendussesaatmise kandidaate. Populaarse poliitiku Hyperbolose ettepanekul korraldatud ostrakismiga loodeti linnast kümneks aastaks pagendusse saata üks eelnevalt nimetatud kolmest mehest, kuna vastuolo Alkibiadesese ja Nikiase vahel tekitas linnas pingeid.²⁸ Hyperbolos lootis, et kui üks neist oleks sunnitud linnast lahkuma, laheneksid ka probleemid ning linn saaks võtta kindla kursi. Samas ei pruugi kõne üldse Andokidese poolt kirjutatud olla, vaid tegemist võib olla ka hilisema retoorilise harjutusega – Alkibiadesese isikut kasutati hilisemas antiigis ülesannete jaoks, kus tema kohta teada olnud info põhjal kirjutati harjutusena kas süüdistus- või kaitsekõnesid. Kõne autentsuse seab kahtluse alla asjaolu, et

²² Ibid. 2.4-6.

²³ Plut. Alc. 7.1.

²⁴ Talent – Antiik-Kreekas kasutusel olnud raha- ning kaaluühik, mis tähistas 26,2 kg hõbedat. (Antiigileksikon II, Tallinn „Valgus“, 1983, lk)

²⁵ Plut. Alc. 8.2.

²⁶ Ibid. 8.3-4.

²⁷ Ibid. 9.1.

²⁸ Forsdyke, S., *Exile, Ostracism, and Democracy*, Princeton University Press, 2006, lk 146.

selles ei mainita mitmeid 415. aastaolulisi sündmusi.²⁹ Andokidese kõnes esineb vahejuhtumsest, kuidas Alkibiades palus kunstnikul Agatarchosel end koju saata ning kohale jõudes sundis ta kunstnikku maalima. Kui Agatharchos muude asjatoimetuste tõttu keeldus, ähvardas Alkibiades teda vangistusega ning tegi selle ka teoks. Kunstnik pandi ahelatesse ning sunniti tööle. Alles kolm kuud hiljem õnnestus tal põgeneda ning ka siis ei vabandanud Alkibiades Agatharchose ees, vaid ähvardas teda töö lõpetamata jätmise eest ning Agarthos pandi ahelatesse nagu ori.³⁰ Sama intsidenti mainib ka Plutarchos, kelle versioonis vangistas Alkibiadeskunstniku küll enda koju, kuid vabastas ta pärast maalide valmimist ning kinkis talle autasu.³¹ Andokides mainib ka häirivat vahejuhtumit, kui Melose saare elanikke 416. aastal karistati, kuna nad oli üheksa aastat varem liidukassasse tasumata jätnud. Saare meessoost elanikud tapeti ning naised ja lapsed müüdi orjadeks. Alkibiades, kes oli sellist vägivaldset otsust pooldanud, ostis endale ühe meloslasest naisorja ning sundis ta enda armukeseks. Nende laps aga oli seega pandud ebaloomulikkude olukorda, kus tema ema orjastaatus oli tema isa süü.³²

Kõik need lood näitavad, et juba Alkibiades nooruspõlves avaldub tema ambitsioonikas, üleolev ja kasuahne iseloom. Kõigi negatiivsete näidete kõrval tuleks välja tuua ka Alkibiades positiivsemad jooned.

Alkibiades reputatsioonile aitas kaasa tema suhe oma õpetaja Sokratesega. Plutarchoselt teame, et Sokratese õpetus mõjutas Alkibiadest sügavalt ning tema sõnad tõid talle pisarad silma.³³ Alkibiades imetlev suhtumine oma õpetajasse tuleb välja ka Platoni „Pidusöögis“, kus Alkibiades peab pika Sokratest ülistava kõne. Kõnes annab ta mõista, et Sokratesel on tema üle suur mõju³⁴ ning väidab, et proovib alati oma õpetaja meele järele olla.³⁵ Nende heade suhete näiteks on ka kaks sõjakäiku, kus Sokrates ja Alkibiades teineteist toetasid. Aastatel 432–431 toimunud Potidea sõjakäigul olid nad telgi- ja lahingukaaslased. Lahingus paistsid mõlemad mehed silma, kuid kui Alkibiades haavata sai, oli just Sokrates oli see, kes teda kaitses ning tema järele valvas. 424. aastal toimunud Delioni lahingus nägi Alkibiades Sokratest vaenlase eest taganemas ning kaitses teda oma ratsaväesalgaga, kuigi

²⁹ Rhodes (2011), lk 3; Rhodes (2010), lk 165.

³⁰ Andoc. 4. 17.

³¹ Plut. Alc. 16.4.

³² Andoc. 4. 22.

³³ Plut. Alc. 6.1.

³⁴ Plat. Sym. 216c.

³⁵ Ibid. 218d.

vaenlane surus neile tugevalt peale,³⁶ vastates sellega õpetaja varasemale heatole. Platoni dialoogis „Alkibiades I“, kus ta kirjeldab Sokratese ja Alkibiadese vestlust, ilmneb nende õpetaja-õpilase suhe. Dialoogis manitseb Sokrates Alkibiadest mitte end liialt võimekaks pidama. Alkibiades väljendab seal veendumust, et teab, mis on rahvale parim ning soovib neid juhtida. Sokrates aga proovib Alkibiadesele selgeks teha, et ta pole piisavalt küps, et poliitikasse astuda ning arvab end omamas teadmisi, mida talle õpetatud pole. Dialoogist ei ilmne Sokratese kaudu Platoni hinnang, kus ta leiaks, et Alkibiades ei seisa rahva huvide eest, vaid arvab teda lihtsalt mitte poliitikasse sisenemiseks valmis olema.³⁷

Kokkuvõtlikult võib öelda, et Alkibiadese suursugune päritolu, varandus ning hea haridus moodustasid soodsad eeldused avalikku ellu sisenemiseks. Alkibiadeses ühildusid head loomulikud anded ja korralik ettevalmistus, et Ateena poliitilises maailmas läbi lüüa. Samas avaldusid juba noores eas tema mitmed isikuomadused, mis ateenlastele vastumeelt olid. Teda peeti ülbeaks ja üleolevaks ning mulje, mille ta oma noorusaja käitumisega ateenlastele oli jätnud, sai talle hiljem ka saatuslikuks. Üleolev suhtumine lihtrahvasse pani ateenlasi Alkibiadest türannia kehtestamise soovides kahtlustama. Alkibiadese süüdistajad tema hilisemas elus rõhusid just neile omadustele, kus oli väljendanud enda üleolekut lihtrahva suhtes.

³⁶Plut. Alc. 7.2-4.

³⁷Plat. Alc. 1.

2. Sitsiilia ekspeditsioon ja Alkibiadese pagendamine

2.1 Sitsiilia ekspeditsiooni lähetamine

415. aastal korraldasid ateenlased suure laevastikuga retke Sitsiilias asunud korintlaste koloonia Sürakuusa vastu. Ateenlased hakkasid Sitsiilia ja Lõuna-Itaalia vastu, kus asus mitmeid kreeklaste kolooniad, huvi tundma juba 5. sajandi keskel. 433./432. aastal sõlmisid nad liidu Lõuna-itaalia linna Rhegioni ja Sitsiilia linna Leontiniga. Aastatel 427–424 aitasid Ateena väed Leontinit konfliktis Sürakuusaga, mis oli Sitsiilia kõige tugevam linn. Abi saadeti osalt ka lootuses, et Ateena suudaks Sitsiilia üle kontrolli kehtestada. Sürakuusa suutis aga veenda Leontinit konflikti ilma välisabita lahendama, mille tulemusel läks Leontini Sürakuusa mõju alla.³⁸

Üheks Ateena liitlaseks Sitsiilias oli ka Egesta linn, mis oli sattunud sõtta Selinusega. Kui Selinust hakkas toetama Sürakuusa, pöördus Egesta 416./415. aastal ateenlaste poole. Ateenlased nägid Egestaaitamise kaudu võimalust taastada ka Leontini iseseisvus ning suurendada enda mõju Sitsiilias.³⁹ Ateenlased saatsid oma saadikud Egestasse ning linn lubas neile rahalist toetust, andes neile esialgu kaasa 10 talenti, mis oli 60 laeva meeskonna kuupalk. Ateenlased otsustasid Egestat 60 laevaga toetada ning ekspeditsioonile valiti kolm väejuhti: Alkibiades, Nikias ja Lamachos. Siispeeti aga Ateenas uus koosolek, millest Thukydides andis asjaliku ülevaate ja kus ilmnesisid ekspeditsiooni osas lahkarvamused.⁴⁰

Ekspeditsiooni suurim toetaja oli Alkibiades⁴¹, kelle kaudu väljendus siinkohal nii Ateena õitseng taoline mastaapne retk ette võtta. Sitsiilia oli olnud ateenlaste unistuseks juba Periklese aegadest, kuid Perikles ise oli ateenlasi manitsenud mitte edasi laienema, kuni sõda peloponnesoslastega veel käib.⁴² Võib arvata, et nüüd ateenlaste pikaajalise unistuse elluviimise eest seistes, millega Alkibiades saavutas rahvaliidri seisundi, nägita end justkui Periklese järglasena, kuid rakendas siiski sootuks teistsugust poliitikat.⁴³ Üheks ekspeditsiooni toetamise põhjuseks Alkibiadese poolt võib pidada ka isklikku solvumist: 421. aastal sõlmiti Ateena ja Sparta vahel rahuleping ning spartalased pöördusid Nikiase ja Lamachose poole

³⁸ Rhodes (2011), lk 44.

³⁹ Ibid. lk 44-45.

⁴⁰ Thuc. 6.8.1-3.

⁴¹ Ibid. 6.15.2.

⁴² Ibid. 2.65.7.

⁴³ Forde (1989), lk 13-14.

ning Alkibiades jäi oma nooruse tõttu kõnelustest välja.⁴⁴ Arvatavasti tekkis tal sellest vahejuhtumist aga Nikiase vastu, kes ekspeditsiooni ideed ei toetanud, isiklik pahameel. Alkibiades nägi sõjakäigus ühtlasi ka võimalust oma isiklike ambitsioone realiseerida. Tema plaanides ei piirdunud ekspeditsioon vaid Egesta aitamise ja Leontini vabastamisega, vaid ta lootis Ateena võimu alla saada kogu Sitsiilia ning pärast seda vallutada ka Kartaago.⁴⁵ Oma kõnega suutis ta ateenlasi enda ideedega kaasa tuua. Ateenlaste vaimustust ja entusiasmi ettevõtmisega kaasa minna saab aga selgitada nende imperialistlike vaadetega, mida Alkibiades ise kõige paremini esindas. Alkibiades põhjendas sõjakäigu vajadust argumendiga, kus väitis, et kui ateenlased ei domineeri teiste linnade üle, haakuvad teised nende üle valitsema.⁴⁶ Steven Forde toob oma käsitluses välja, kuidas Alkibiades ja Ateena huvid tol korral suuresti kokku langesid.⁴⁷ Sitsiilias nähti killustunud ning sõjaliselt mahajäänud, kuid sellegipoolest rikast piirkonda. Eriti hästi kasvas seal vili ning ateenlaste plaan oli Sitsiilia enda viljaaidaks muuta.⁴⁸ Alkibiades ihkas oma ambitsioone teostada, saada au, hiilgust ja raha, ateenlased aga leidsid, et nemad kui teistest tugevamad ongi loodud teiste üle valitsema.⁴⁹ Ateenlaste imperialistlikku mentaliteeti kirjeldas Thukydides oma teose V raamatu lõpus ateenlaste ja meloslaste vahelises dialoogis. Kuigi sündmus sõja käiku oluliselt ei mõjutanud, peatus ta episoodil pikemalt, et anda lugejale edasi ateenlaste võimukat ja ; Thucdomineerivat vaimulaadi. Ateenlased väljendavad seal mõtteviisi, kus nad küll ei õigusta oma impeeriumit seetõttu, et nende roll pärslaste võitmisel oli suur, kuid leiavad, et universaalseks seaduseks on asjaolu, et teiste üle valitsemiseks piisavalt tugevad seda ka teevad. Nad lisavad, et pole seda seadust loonud, vaid järgivad enda eellasi, ning vastavad meloslastele, et kui nemad oleks ateenlaste olukorras, käituksid nad samamoodi.⁵⁰ Ka Perikles mainisoma matusekõnes ateenlaste uljust, mis paneb neid seiklusi otsima⁵¹ ning Sitsiilia ekspeditsioon on selle väite heaks näiteks. Alkibiadeses esinesid samad jooned, mis ateenlaste vaimulaadis. Just siinkohal esindas Alkibiades rahva tahet ning sellega ka ülimalt ateenlaslikku demokraatlikku meelelaadi.

Ettevaatlikumat poolt esindasantud küsimuses Ateena väejuht ja riigimees Nikias, kes oli ekspeditsiooni vastu ning püüdis ateenlasi ümber veenda. Nikias leidis, et Sitsiilia linnade

⁴⁴Forde (1989), lk 72; Thuc. 5.43.1-3.

⁴⁵Thuc. 6.15.2.

⁴⁶Ibid. 6.18.3.

⁴⁷Forde (1989), lk 12-18.

⁴⁸McGregor J. H. S., Athens, The Belknap Press of Harvard University Press, 2014, lk 119.

⁴⁹Thuc. 5.105.2.

⁵⁰Ibid. 5.89-111.

⁵¹Forde (1989), 19 2.43.1

omavahelised konfliktid ei puuduta ateenlasi ning otsus Egestat aidata tehakse liialt kiiresti. Ta selgitas, et ateenlaste ambitsioonid on ülemäära suured ning tol hetkel kehtinud rahu spartalastega on vaid ajutine, seega jäetakse koju vaenlasi maha, kuid minnakse uusi juurde otsima. Nikiasarvas, et ei oleks kuigi mõistlikpüüda oma mõjuala laiendada, kui ateenlaste praegusedki liitlased pole kindlalt nende võimu all, vaid mässavad. Sitsiilia asuks ka emamaast liiga kaugel ning isegi kui sürakuusalasi lahingus lüüa, olekskeeruline nende üle pikaajaliselt võimu säilitada. Ta ründas ka Alkibiadest ning leidis, et too tahab sõjakäigule minna vaid isikliku au ja hüvangu tõttu, kuid ontaolise mastaapse ülesande jaoks veel liiga noor. Ta veenis ateenlasi mitte riiki ohtu seadma vaid selle nimel, et üks inimene saaks enda ambitsioone ellu viia. Nikias leidis, et egestalased on oma konfliktis ise süüdi ning kuigi soovivad ateenlaste abi, poleks nad ise võimelised ateenlasi ohu korral aitama. Ta palus küsimuse uuesti arutamisele panna, ent kuigimõned ateenlased toetasid Nikiase seisukohta, oli enamik siiski ekspeditsioonile mineku poolt.⁵²

Sellele järgnes Alkibiadese teine kõne, kus ta ärgitas rahvast siiski võitlema, kuna Sitsiilia linnades olid segunenud kreeklaste erinevad etnilised grupid, kellel tema väitel puudus taoline patriootlikkus kui ateenlastel. Ta arvas, et Sitsiilias on vähem sõjalist jõudu, kui nad ise väidavad ning ateenlased oleksid neist üle. Ta ärgitas ateenlasi vaatamata oma noorusele teda usaldama. Ta ei näinudsõjajõudude killustamises probleemi, kuna ateenlased jätavad siiski osa laevastikust maha ning spartalased ründaksid neid nagunii maismaa kaudu. Ta arvas, et ateenlased peaksid oma võimu säilitamiseks laienema ning ise esimesena rünnates hoiavad nad ära enda ründamise. Alkibiades ärgitas ateenlasi oma linna veelgi suuremaks ja uhkemaks tegema.⁵³

Nikias, kes mõistis, et tema argumendid ei veena rahvast ümber, lähenesoma teises kõnes uue nurga alt ning selgitas ateenlastele nende sõjalisi puudusi. Sitsiilias oleks ateenlaste vastu seitse mehitatud ja hästi varustatud linna ning kuigi ateenlastel oliküll tugev merevägi, vajaksid nad ka ratsaväge. Kuna talvekuudel oleks ka sõnumitoojal raske ekspeditsioonilt Ateenasse pääseda, lõikaksid nad end kodust ära ning peaksid sel juhul väga hästi ettevalmistatud olema ning korralikult varusid koguma. Nikias andis ateenlastele mõista, et sõjakäigu ettevõtmiseks peaksid nad oma sõjaväge ja varusid tunduvalt suurendama. Thukydidese väitel lootis Nikias, et ateenlased ehmuvad vajalike varude suuruselt, kuid tema

⁵²Thuc. 6.10.1- 15.1.

⁵³Ibid. 6.16.1 -18.7.

kõneandis hoopis vastupidise efekti— ateenlased pidasid tema nõu suurepäraseks ning muutusid sellest veel entusiastlikumaks. Otsus oli tehtud ning algasid ettevalmistused.⁵⁴

2.2 Hermide lõhkumine ning Eleusise müsteeriumide parodeerimine

Ateena ja Alkibiadese teed läksid lahku, kui teda seostati hermide lõhkumise ning Eleusise müsteeriumite parodeerimisega. Ekspeditsiooni eelõhtul toimus Ateenas Hermese kujude lõhkumine.⁵⁵ Kuna Hermes oli teekäijate kaitsja, oli see sõjakäigule minejatele halvaks endeks. Samas väidab Plutarchos, et sõjakäikude ärahoidmiseks lõhkusid purjus noored mehed sagedasti kujusid.⁵⁶ Vähemus arvas, et kujude lõhkujateks olid korintlased, kes soovisid Sürakuusa-vastast rünnakut ära hoida, kuna linn oli nende koloonia. Enamus aga vaatas teole kui vandenõule, mille eesmärgiks oleks linnas türannia või oligarhia kehtestamine.⁵⁷ Kuritegu võeti vaatluse alla ning hakati süüdlasi otsima, kuid siis ilmusid mõned inimesed välja tunnistustega, milles süüdistati Alkibiadest ja tema sõpru Eleusise müsteeriumide parodeerimisega.⁵⁸ Müsteeriumid olid aga oluliseks religioosseks riituseks ning nendejälgendamine oli ateenlaste jaoks ääretu pühadusetootus. Alkibiadesei soovinud lahendamata süüdistuste õhkkonnas väe etteotsa asuda ning oleks eelistanud kohe kohtu ette astuda. Tema vaenlased kartsid aga, et kuna paljud kodanikud teda väejuhina vajavad, oleksid nad otsusega liialt leebed, ning et ilma Alkibiadese kohaloluta on teda ka lihtsam süüdistada. Nad suutsid läbi suruda otsuse väe teele minemiseks. Leiti, et seadused on ka pärast sõjaretke samad ning kohtumõistmine lükati edasi.⁵⁹ Pärast vägede lahkumist jätkus uurimine ning linnas hakati inimesi arreteerima. Et olukord rahuneks, veenis üks ateenlastest hermide ja müsteeriumite afääris osalemise süüdistusega vangis olevat Andokidest tunnistust andma, millega ta enda elu päästis ning olukord linnas rahunes. Viha aga seetõttu ei kadunud, vaid koondus Alkibiadese vastu, kes nüüd lähetatud ekspeditsioonilt kohtu ette astumiseks koju kutsuti.⁶⁰ Kuna Alkibiadese toetajad olid valdavalt sõjakäigul kaasas, lahkusta

⁵⁴ Thuc. 6.19.2-24.1.

⁵⁵ Plut. Alc. 18. 3; Thuc. 6.27.1.

⁵⁶ Plut, Alc 18.4.; Thuc. 6.28.1.

⁵⁷ Thuc. 6.60.1.

⁵⁸ Thuc. 6.28.2; Forsdyke (2006), lk 175; McGregor (2014), lk 119.

⁵⁹ Plut, Alc 19.3-19.4; Thuc. 6.29.1-3.

⁶⁰ Thuc. 6.60-61.5.

küll ekspeditsioonilt, kuid põgenes Thuriisse, kust liikus edasi Spartasse, et eeldatavat karistust vältida⁶¹.

Nii hermide lõhkumise kui müsteeriumite parodeerimise asjaolud on üsnagi kahtlased. Uurimise alguses, kui Alkibiades veel Ateenas viibis, andsid tema osaluse kohta müsteeriumite parodeerimisestunnistusi vaid üks ori, naine ja välismaalane, mis annab põhjust oletada, et see oli konstrueeritud tema vaenlaste poolt, kuna ükski neist ei omanud Ateenas kodanikuõigusi. Kõigi kolme tunnistused erinesid nii väidetavate kaasosaliste kui kuriteo toimumise asukoha poolest.⁶² Seega muudavad kogu afääri kaheldavaks tunnistajate erimeelused. Hermide lõhkumise peamiseks tunnistajaks oli Diokleides, kes nimetas umbes 300 nime ning väitis, et tundis kujude moonutajad kuuvalguses ära,⁶³ samas kui Plutarchose teatel kuritöö toimepanemise ööl kuud ei paistnud.⁶⁴ Seega ei selgunud kuritegu uurides midagi kindlat.

Kui Alkibiadese pooldajad olid koos laevastikuga linnast lahkunud, suudeti rahvast veenda, et Hermide lõhkumise ning müsteeriumite parodeerimisega oli tegemist ühe suure vandenõuga, millega sooviti demokraatiat kukutada.⁶⁵ Alkibiadest nähti ohuna demokraatiale tema ekstravagantse eraelu tõttu, mis pani inimesi kahtlustama, et tal on soov türannia kehtestada.⁶⁶ Eleusise müsteeriumite parodeerimine vapustas inimesi, kuna sellega panid osalejad proovile jumalate viha, mis viitas nende ateistlikele vaadetele, mida kreeka jumalakartlik ning konservatiivne ühiskond ei sallinud. Alkibiades kuulus aristokraatlike noorte hulka, kelle haridus põhines peamiselt sofistlikule õpetusele. Tema õpetajat Sokratest seostati sofistidega, Ateena noorsoo oligarhiameelsete õpetajatega. Sofistide seas levisid ateistlikud vaated ning mitmed sofistlikud õpetajad olid demokraatiakriitilised.⁶⁷ mistõttu võib ka Alkibiadese kasvatust pidada demokraatiakriitiliseks.⁶⁸ Seega võib teda seostada Ateena ringkondadega, mis ei pooldanud rahva käes olevat võimu ning just see võiski inimesi

⁶¹Thuc. 6.61.6-7.

⁶²Andoc. 1. 11-16.

⁶³Ibid. 1. 37.-38.

⁶⁴Plut. Alc. 20.5.

⁶⁵Thuc. 6.60.1

⁶⁶Ibid. 6.15.4.

⁶⁷Ostwald (1986), lk 274-280.

⁶⁸Jaeger, W., *Paideia, The Ideals of Greek Culture, volume II, In Search of Divine Centre*, Oxford University Press, 1986, lk 97.

murelikuks teha. Igal juhul näitab ateenlaste seas tekkinud paanika, et 420. aastatel oli poliitiline stabiilsus väga õhukeseks kulunud.⁶⁹

Alkibiadese süütusele viitab tema valmisolek kohe kohtu ette astuda ning ennast kaitsta. Sellele lisaks viitab tema süütusele asjaolu, et hermide lõhkumise eesmärgiks oli ekspeditsiooni ärahoidmine, mis ei kattunud Alkibiadese huvidega.⁷⁰ Alkibiadese seostamine müsteeriumite parodeerimisega on taga unduvalt ratsionaalsem ning isegi usutav. Kuigi tunnistajate kirjeldused toimunust omavahel ei klapi ning kogu süüdistus tundub kohati Alkibiadese vastaste poolt fabritseeritud, ei oleks tema osalus üllatav, kui keskenduda tema taustale, haridusele, suhtlusringkondadele ning eluviisile. Juba kahtlus, et ta võis jumalate üle nalja teha viitab tema üleolevale suhtumisele ning see võis tõesti ateenlastes hirmu tekitada. Alkibiades ei olnud oma noorusaastate elustiiliga suutnud jätta kaaskodanikele lojaalset ning meelepärast muljet. Kogu afääri seostamine oligarhilise vandenõuga on aga vähem usutav. Müsteeriumite parodeerimise puhul võib arvata, et see oli pigem julgete ateistide eneselõbustus, ega polnud mõeldud laiemale avalikkusele teadasaamiseks.⁷¹

Keerulisem on hinnata, kas Alkibiades õhutas ateenlasi sõjaretketele vaid isikliku kasu eesmärgil või ka linna huve silmas pidades. Oma innustavas kõnes tõi Alkibiades välja, kuidas tema isiklikud saavutused, näiteks tema hobuste võidud olümpiamängude kaarikusõidus, toovad au ja hiilgust ka kogu linnale, näidates sellega enda ja linna huvide kokkulangevust. Kuni selle hetkeni, kui ateenlased ta ise 415. aastal kohtumõistmiseks linna tagasi kutsuvad, ei tee ta midagi Ateena kahjustamiseks. Ka Thukydides usub, et kui Ateena ise poleks Alkibiadest reetnud, oleksid nad võinud Sürakuusa vastu võidukad olla, seega ei tee ta maha mitte ekspeditsiooni ennast, vaid selle läbiviimist.⁷² Ühest küljest võis tal tõesti õigus olla: Alkibiades sisendas meestesse enesekindlust, ekspeditsiooni eestseisjana tegutses ta selle õnnestumise huvides ning tal oli ka motivatsiooni teha kõik ekspeditsiooni kordaminekuks, mis oleks kasvatanud ka tema isiklikku rikkust ning suurendanud tema au ja kuulsust. Samas võime küsida, kuidas ta oleks käitunud, kui tema ja Ateena eesmärgid ei oleks kattunud? Kas ta oleks ka sel juhul linna huve silmas pidanud või hoopis isekalt käitunud nagu tal üldiselt kombeks oli? P. A. Brunt toob välja, et 415. aastal, kui ateenlased Sitsiiliasse teele asusid, polnud Alkibiades veel kogenud väejuht ning ka ekspeditsioonil ei jõudnud ta veel suuri

⁶⁹ Rhodes (2010), lk 167.

⁷⁰ Hornblower, S., *The Greek World 479 – 323 BC*, Routledge, 2002, lk 169.

⁷¹ Rhodes (2010), lk 167.

⁷² Thuc. 2.65; Gribble (2006), lk 463.

kordaminekuid läbi viia.⁷³ Ka Nikias rõhutas oma esimeses kõnes, et Alkibiades oli sõjakäigu jaoks liialt noor ning et edu tuleneb ettenägelikkusest, andes mõista, et Alkibiadesel seda pole.⁷⁴ Brunt täpsustab, et Alkibiades ilmselt lootiski enim enda diplomaatilistele oskustele ning militaarsed oskused ei mänginudki tema juures sama suurel määral rolli kui Nikiase juures, kes oli tolleks hetkeks juba kogenud väejuht. Võib arvata, et Alkibiades kavatseski väe suurusele vaid tagavaravariandina lootma jääda ning eelkõige just diplomaatiale tugineda.⁷⁵ Arvestades tema hilisemat edu nii spartalaste kui pärslaste juures ning mõju, mis Alkibiadesel inimeste üle oli, võib tema diplomaatilisi oskusi tõesti kõrgetasemelisteks pidada. Seega ei pruugi Thukydidese hinnang, mille kohaselt peab Sitsiilia ekspeditsiooni ebaõnnestumist eelkõige Alkibiadesese pagendamise tõttu ateenlaste süüks, üldsegi vale olla.

Alkibiadesese poliitilised sümpaatiad jäävad aga ekspeditsiooni teeleaatmise eel kahtluse alla. Tema kasvatus oli sofistlik ning tema lähikond üsnagi oligarhiliste vaadetega, mis andis ateenlastele alust arvata, et ta ei pooldanud demokraatiat ning oleks ekspeditsiooni edukuse korral, kui on sellega enda võimu kindlustanud, türanniks tõusnud. Teisalt pole tõendeid, et Alkibiades oleks tõepoolest soovinud end türannina kehtestada. Hermide lõhkumine ei kattunud Alkibiadesese huvidega ning ka müsteeriumite parodeerimises ei olnud tema süü tõestatud. Vastupidiselt, Alkibiades pooldas sõjaretke, mille kaudu proovis ta ellu viia ateenlaste kauaaegset unistust. Sitsiilia vallutamine oli rahva soov ning ekspeditsiooni suurima initsiaatorina võinuks teda pidada just demokraatlikuks rahvaliidriks. Ometigi nähti temas oligarhiameelsust ning kardeti, et ta soovib linnas türannia kehtestada. Alkibiadesese pagendamiseni viis teda tema enda mõjuvõim, rikkused ja ambitsioonid, mis tegid ta ateenlaste silmis liialt silmapaistvaks ning kelle eluviisid olid nende jaoks ülearu ekstravagantsed.

⁷³ Brunt, P. A. *Studies in Greek History and Thought*, Clarendon Press, 1997, lk 20.

⁷⁴ Thuc. 6. 12.2.

⁷⁵ Brunt (1997), lk 20-21.

3. 411. aasta oligarhiline riigipööre

3.1 Eellugu

Pärast laevastiku juurest lahkumist põgenes Alkibiades Spartasse, kus ta soojalt vastu võeti. Spartasse saabudes pidas ta kõne, kus kritiseeris Ateena demokraatlikku riigikordaning väitis selle absurdse olevat. Ta nentis aga, et demokraatliku riigikorra ajal on Ateena oma võimsuse tipus püsinud. Ta väitis, et tema vaenlased on masse valedele otsustele suunanud, mistõttu ta nüüd pagenduses pidi viibima.⁷⁶Olles ateenlaste poolt tagaselja surma mõistetud,⁷⁷ hakkas Alkibiades vaenlast aitama ning soovitas spartalastel Sürakuusaleabivägesid saata, mille peale spartalased seda ka tegid. Teise abinõuna soovitas ta neile Dekeleia kindluse hõivamist, mis 413. aastal enne ekspeditsiooni läbikukkumist ka teoks sai.⁷⁸ Dekeleia kindlus asus Atika maakonnas ning võimaldas linna maid rüüstata ning ateenlased sõltusid edaspidi vaid sisseveetavast viljast. Veel kaotasid ateenlased selle tõttu umbes 20 000 orja, mis oli majandusele tugev hoop.⁷⁹ Nende soovitustega suutis ta Ateena positsiooni tunduvalt nõrgestada.

Pärast kaht aastat Spartas viibimist lahkus Alkibiades 413. aastal vastuolude tõttu kuningas Agisega, kelle naisega Alkibiadeselpoeg sündis,⁸⁰ ka sealt ning leidis endale peavarju Pärsia kuninga Dareios X satraabi Tissaphernese juures.⁸¹ Sellega oli Alkibiades taas uue leeri leidnud ning soovitas Tissaphernesel, kes oli enne Alkibiadesese saabumist spartalasirhaliselt toetanud, ei ateenlastele ega peloponnesoslastele otsustavat abi anda, vaid lasta mõlemal poolel teineteist kurnata.⁸² Selleks hetkeks oli aga kaks aastat kestnud Sitsiilia ekspeditsioon ateenlaste jaoks katastroofiliselt lõppenud ning paistis, et sõda võib ateenlaste lüüasaamisega lõppemas olla. Alkibiades, kes lootis aga siiski ühel hetkel kodulinna naasta, otsustas nüüd oma taktikat muuta. Nähes, et Tissaphernes⁸³ oli valmis saatma peloponnesoslastele abiväge 300 triieri näol, veenis Alkibiades teda spartalasi mitte aitama,

⁷⁶Thuc. 6.89.3-6.

⁷⁷Ibid. 6.61.6-7.

⁷⁸Ibid. 6.90-92.

⁷⁹Thuc.7.19; 7.27.3-28.1., Ostwald, M., From Popular Sovereignty to the Sovereignty of the Law, University of California Press, 1986, lk 344.; Balot, R. K., Greed and Injustice in Classical Athens, Princeton University Press, 2001, lk 180-183.

⁸⁰Plut. Alc. 32.7.

⁸¹Ibid. 25.1.

⁸²Thuc. 8.45.1-46.5; Plut. Alc. 25.1.

⁸³Diodoros nimetab sel kohal satraap Pharnabazost, kuid teiste allikate (Plutarchos, Thukydides) kaudu teame, et Alkibiades viibis Tissaphernese juures ning Diodoros nimetab nii Pharnabazost kui Tissaphernest oma teoses Pharnabazoseks.

väites, et pärslastele poleks kasulik, kui pelponnesoslased liialt tugevaks muutuks ning suunas Tissaphernest jõudude tasakaalu kõigutama, et sõda pikemalt kestaks. Tissaphernes võttis tema nõu kuulda ning sellega oli Alkibiades pelponnesoslased abiväest ilma jätnud.⁸⁴

Alkibiadese esimene lähenemine Ateenale pärast eksiiliminekut toimus 412. aasta lõpus, kui ta kohtus Samosel, mida ateenlased kasutasid oma laevastiku baasina,⁸⁵ asunud kõige mõjukamate meestega, tehes neile ettepaneku demokraatia kukutada.⁸⁶ Pärast seda, kui Alkibiades 415. aastal Sitsiilia ekspeditsioonilt tagasi kutsuti ning ta Ateenasse ilmumise asemel põgenes, oli linn ta surma mõistnud ning Ateenasse tagasipöördumise eelduseks oli Alkibiadese jaoks uus riigikord, mis lubanuks tal naasta. Oma panusena lubas Alkibiades ateenlastele, et kuna ta on Tissaphernese mõjukas nõuandja, võib ta veenda pärslasi ateenlastele sõjalist abi pakkuma.⁸⁷

Selleks hetkeks, kui Alkibiades Samose väejuhtidele lähenes, oli mereväebaasisolemas oligarhiliselt meelestatud ringkond, kes leidis, et Ateena demokraatia on muutunud liialt radikaalseks.⁸⁸ Selle all peeti silmas eelkõige Periklese ajal kehtestatud tasu ühiskondlike ametite eest, mida varem polnud kodanikele hüvitatud.⁸⁹ Alkibiades lubas aga mõjukatele ateenlastele, et kui demokraatlik kord kukutada, mida ta väitis ka ise vihkavat, saaks ta Ateenasse tagasi tulla ning sellisel juhul veenda Tissaphernest ateenlasi toetama. Alkibiadesel usuti tõesti Tissaphernese juures suur mõju olevat.⁹⁰

Phrynichos, üks Samosel asunud strateege, pidas Alkibiadese naasmist Ateenasse ohuks linnale ning kahtlustas, et Alkibiades ei poolda oma veendumustelt oligarhiat rohkem kui demokraatiat, vaid soovib kehtivat riigikorda üksnes omakasu eesmärgil kukutada. Phrynichos proovis ka Alkibiadese naasmist saboteerida, reetes tema plaani spartalastele ning pärslastele. Alkibiades aga andis Phrynichose ateenlastele üles, kes nüüd põlu alla sattus, kuna Alkibiadest saboteerides püüdis ta jätta ateenlasi pärslaste abist ilma. Kui aga Phrynichose vastuseis välja jätta, leidis Alkibiadese plaan Samosel toetust.⁹¹

⁸⁴ Diod. 13.37.1-5., Thuc. 8.46-47.1.

⁸⁵ Samose saarele tekkis ateenlaste mereväebaas 412. aasta varasuvel ning talveks asus seal juba 74 laeva, mille järgi võib eeldatavaks vägede arvuks pidada umbes 15 000 meest (Ostwald (1986), lk 344-345).

⁸⁶ Thuc. 8. 47.1-3.

⁸⁷ Ibid 8.47.3.

⁸⁸ Teegarden, D. A, *Death to Tyrants! Ancient Greek Democracy and the Struggle against Tyranny*, Princeton University Press, 2014, lk 18.

⁸⁹ Aristot. Ath. Pol. 27.

⁹⁰ Thuc. 8.47.2.

⁹¹ Plut. Alc. 25.5-10; Thuc. 8.48.4-51.

Pärast kohtumist saadeti Ateenasse üks vandenõulastest, Peisandros, kus tutvustas ateenlastele rahvakoosolekul Alkibiadese plaani. Peisandros oli varem tuntud kui demokraatia pooldaja ja võis loota sellele, et oli oma varasema tegevusega rahva usalduse võitnud ning seega oli tal lihtsam masse veenda uue ideega kaasa minema. Ta saabus Ateenasse 412./411. aasta talvel ning pidas rahvakoosolekul kõne, kus selgitas ateenlastele, et kui nad soovivad pärlastelt sõjalist abi, peavad nad ajutiselt oma konstitutsiooni muutma.⁹² Oma kõnes andis ta mõista, et kõik ümberkorraldused on tagasimuudetavad ning ajutised ja esitas oligarhide riigipöörde plaani rahvakoosoleku ees üsna ebamääraselt.⁹³

Kuigi ateenlased ei suhtunud ümberkorraldustesse hästi, nõustusid nad Tissaphernesega läbirääkimisi pidama ning Peisandrosele määrati kaasa kümme saadikut, kes pärslastega kohtusid. Enne lahkumist ärgitas Peisandros poliitilisi klubisid – *hetaireai*⁹⁴ – oligarhilist ärgitustööd tegema ning lahkus koos teiste delegaatidega, et minna Tissaphernesega läbirääkimisi pidama.⁹⁵

Thukydidese väitel kartis Tissaphernes peloponnesoslasi rohkem kui ateenlasi ning pooldas Alkibiadese esialgset nõuannet mõlemaid osapooli väsitada.⁹⁶ Samas polnud Alkibiades kindel oma mõjuvõimus Tissaphernesega üle ning lasi nüüd läbirääkimistel läbi kukkuda, tehes seda aga nii, et hoopis ateenlased ise pidid liidust loobuma. Ta nõudis pärslaste nimel nende kätte kogu Iooniat ning kõiki rannikule jäävaid saari. Ateenlased olid sellega nõus, kuid siis tõstis Alkibiades nõudmisi ning soovis, et pärslasel oleks õigus ehitada endale nii suur laevastik, kui nad soovivad ning omaks luba sellega igal ajal oma rannikul ringi liikuda. Sellega ei saanud ateenlased enam nõustuda ning leides, et Alkibiades on nad reetnud, lõpetati läbirääkimised ning Ateena delegaadid naasid Samosele. Pärast seda sõlmis Tissaphernes peloponnesoslastega uue liidu.⁹⁷ Oligarhiameelsed ateenlastest aristokraadid otsustasid riigipöörde ilma Alkibiadese abita läbi viia.⁹⁸

⁹²Thuc. 8.53.1; Ostwald (1986), lk 350- 353.

⁹³Thuc. 8.53.3; Ostwald (1986), lk 354.

⁹⁴*hetaireai*- noorte aristokraatide klubid/sõpruskonnad üksteise aitamiseks ja poliitiliseks toetuseks.

⁹⁵Thuc. 54.1-2.

⁹⁶Ibid. 52.1.

⁹⁷Ibid. 8.56.1- 57.1.

⁹⁸Ibid. 8.63.4.

3.2 Riigipööre Ateenas

Teel Ateenasseaitas Peisandros koos teiste vandenõulastegamitmetes liitlaslinnades võimule oligarhilised valitsused ning 411. aasta suvel saabustas Ateenasse. Selleks ajaks olid poliitilised klubid oma töö teinud, seitsmest teadaolevast ei seisnud ükski lihtrahva eest.⁹⁹ 411. aasta juuni alguses, umbes paar nädalat enne oligarhilist riigipööret viisid needsamad klubid Ateenas läbi terrorirünnakuid, tappes mõned demokraatlikud rahvaliidrid, nende hulgas ka Androkles, kes seisis kindlalt Alkibiadese tagasikutsumise vastu, olles üks tema suurimaid vastaseid Ateenas ning ühtlasi üks peamisi vastutajaid tema pagendamise eest seoses hermide ja Eleusise müsteeriumite protsessiga.¹⁰⁰ Kuigi terror polnud laialdane, tekitas see rahva seas hirmu ning inimesed ei julgenud oligarhidele vastu seista, kuna kogu avalik opositsioon kõrvaldati. Hirmuõhkkonnas ei sõandanud inimesed enam oma mõtteid avaldada ning sellega kadus sõnavabadus, mis oli üks demokraatia alustalasid.¹⁰¹

Pööre viidi läbi rahvakoosolekul, mis toimus traditsioonilise Pnyxi künka asemellinnamüüridest väljas asuval Kolonose künkal. Kuna spartalased olid Dekeleia hõivanud, ei sõandanud suur osa lihtrahvast, kes ei jaksanud endale raskerelvastust lubada, linnamüüridest väljapoole liikuda. Just madalamad klassid olid aga demokraatiale eriti lojaalsed. Nende kohalolul ja lisaks valitsenud hirmuõhkkonnale otsustati seal valida 10 ametnikku, kellele anti täielikud volitused koos ülesandega kirja panna ettepanekuid, mis peaks linna huve silmas.¹⁰² Demokraatliku 500-liikmelise nõukogu asemel pakkusid vandenõulased välja valida ise nõukokku 400 liiget. Sama arv liikmeid oli institutsiooni kuulunud ka Soloni aegadel ning seeläbi püüti oma võimuletulekut legitimeerida kui esivanemate tavade juurde tagasipöördumisega.¹⁰³ Demokraatliku korra asemel, kus rahvakoosolekul võisid sõna võtta ja hääletada kõik täiskasvanud meessoost kodanikud, sooviti vähendada otsuseid tegevate isikute hulka 5000 liikmeni, kes kõik oleksid võimelised kas oma isiklike võimetega või rahadega riiki teenima.¹⁰⁴ Viie Tuhande võimuleseadmine oli aga osa propagandast ning vandenõulased plaanisid siiski võimu enda kätte võtta. Kolonosel

⁹⁹ Thuc. 8.65.1.

¹⁰⁰ Ibid. 8.65.2.

¹⁰¹ Ibid. 8.66.2-5.

¹⁰² Ibid. 8.67.2-3.

¹⁰³ Aristot. Ath. Pol. 29.3; Farrar, C., „Power to the People“, *Origins of Democracy in Ancient Greece*, University of California Press, 2007, lk 177.

¹⁰⁴ Thuc. 8.67.3.

pandi ette valida viis eesistujat, kes omakorda valiksid võimu juurde 100 meest, kes igäüks valiks kolm meest, mis kokku moodustaks võimuletunud Neljasaja.¹⁰⁵

Oligarhide tuumikusse kuulusid Peisandros, Phrynichos, Antiphon ja Theramenes. Thukydidese järgi oli pöörde kõige aktiivsemaks läbiviijaks Peisandros, kuid kogu pöörde planeerimise eest vastutas tema andmetel kõnemees Antiphon, kes oli tol hetkel üks võimekamaid ateenlasi.¹⁰⁶ Ka Phrynichos oli oligarhia kehtestamise osas väga entusiastlik. Ta kartis Alkibiadest spartalaste väejuhile Astyochusele saadetud kirjade pärast, kuid eeldas, et oligarhiline režiim ei kutsuks Alkibiadest linna tagasi. Theramenest mainitakse samuti kui demokraatia põhilisi mahasurujaid, kuid hiljem esindab ta oligarhide mõõdukamat poolt.¹⁰⁷ Koos relvastatud salkadega, kuhu kuulusid Peisandrose ärgitatud poliitiliste klubideesindajad, saadeti laiali demokraatlikult valitud nõukogu, kelle asemeltuli võimule Nelisada. Kulutuste vähendamiseks lõpetati palkade maksmine ühiskondlike ametite eest.¹⁰⁸ Ühtlasi otsustasid oligarhid, et püüavad sõjast välja astuda. Selleks saadeti Sparta kuningas Agise juurde Dekeleia kindluse Ateena delegaadid, kes tegid spartalastele ettepaneku rahuks.¹⁰⁹ Läbirääkimised spartalastega osutusid aga tulutuks. Ühtlasi saadeti Ateenast saadikud Samosele, kes selgitaksid laevastikule toimunud muudatusi ning kinnitaksid, et lisaks Neljasajale seatakse ametisse ka Viis Tuhat ning muudatus viidi läbi riigi kooshoidmise eesmärgil ninglinnaelanikele pole liiga tehtud.¹¹⁰

Samal ajal hakkas aga Samosel tekkima oligarhiavastane meeleolu.¹¹¹ Enne Neljasaja saadikute jõudmist Samosele saadetisaarelt delegatsioon Ateenasse, mis ei olnud veel teadlik Neljasaja võimuletulekust ning mille liikmed linna jõudes kinni võeti. Üks neist, Chareas, põgenes aga tagasi Samosele ning andis seal asunud laevastikule veel enne oligarhide saadikuid teada, et demokraatia on kukutatud ning linnas pannakse toime rahvavastaseid kuritegusid. Kuigi Charease ettekanne oli toimuva vägivalla suhtes liialdatud ning suures osas vale,¹¹² leidsid sõdurid, et Samosel peab valitsema demokraatia ning väejuhid Thrasybulos ja

¹⁰⁵Riigipöörde formaalsele poolele keskendub Aristoteles oma „Ateena konstitutsioonis“ (Arist. Ath. Pol. 29-33.1.), keskendudes dokumentatsioonile ning oligarhide lubadustele. Riigipöörde läbiviimise protsessi kirjeldab Thukydides (Thuc. 8.45-98.). Kui Thukydidese hinnang pöörde osas on negatiivne ning ta nägi seda oligarhide vägivalde omavolitsemisena, siis Aristoteles pidas pöoret tunduvalt legaalsemaks ja mõõdukamaks, kus reformiti juba liialt radikaalseks muutunud demokraatiat.

¹⁰⁶ Thuc. 8.68.1.

¹⁰⁷ Ibid. 8.68.3-4.

¹⁰⁸ Ibid. 8.67.3.

¹⁰⁹ Ibid. 8.70.2.

¹¹⁰ Ibid. 8.72. 1.

¹¹¹ Ibid. 8.73.1.

¹¹² Ibid. 8.74.

Thrasyllos lasid kõikidel sõduritel anda vandekaitsta demokraatiat ning igal juhul sõda jätkata. Sellega kuulutas laevastik end sisuliselt Ateena eksiilvalitsuseks.¹¹³ Neljasaja saadetud delegatsioon asus uudist kuuldes Delose saarel ning nüüd viivitasid nad oma saabumisega Samosele.¹¹⁴ Demokraatlik laevastik otsustas aga Alkibiadese pagendusest tagasi kutsuda. Alles seejärel otsustasid Neljasaja delegaadid saarele saabuda.¹¹⁵

Kui oligarhide delegatsioonile Samosel pärast esialgseid ähvardusi lõpuks sõna anti, lubasid nad Viie Tuhande sisseseadmist, mida polnud veel juhtunud ning selgitasid, et kuuldused ateenlastevastasest vägivallast olid valed. Sellegipoolest soovis osa laevastikusteeninud meestest Ateenasse seilata ning oligarhia kukutada, kuid nüüd astus vahele vahepeal laevastiku juurde saabunud Alkibiades. Thukydidease hinnangul tegi Alkibiades laevastiku Ateena vastu mineku ärahoidmisega linnale suure teene, kuna muul juhul oleksid spartalased sõja võitnud. Ajaloolane leidis, et ükski teine mees poleks suutnud tolles situatsioonis rahvamasse paremini kontrollida kui Alkibiades. Ta lasi saata Ateenasse sõnumi, et nõustub Viie Tuhande ametisseadmisega, kuid Neljasaja asemel tuleb sisse seada demokraatlikult valitud 500-liikmeline nõukogu. Ta nõustus Neljasaja otsusega kaotada riigiametnike palgad, et kulutusi kärpida ning nende rahade eest armeed üleval pidada. Lisaks nõudis ta, et linntoetaks sõda edasi ega otsiks spartalastega rahu.¹¹⁶

Isokratese kõnest, mis oli kirjutatud Alkibiadese pojale, saame teada, et Alkibiades tõestas nüüd oma lojaalsust Ateenale, veendes Tissaphernest mitte peloponnesoslastele palka maksma, tasus Ateena sõduritele enda ressurssidest (kuigi pole teada, kust raha pärit oli, kuna oli Ateenast endiselt eksiilis ning tema varad olid võõrandatud) ning taastas Neljasaja delegaatidele antud sõnumiga Ateena kodanike õigusi, mida võib aga pidada liialduseks.¹¹⁷

Neljasaja delegatsioon naasis Ateenasse ning Samoselt saabunud sõnum tekitas nüüd oligarhide jagunemise. Theramenes, kes oli aidanud oligarhiat kehtestada, oli tolleks hetkeks juba tuntud kahe riigkorra vahel kahtlejana ning sai nüüd oligarhide mõõdukama suuna liidriks. Nelisada oli alustanud Pireusele¹¹⁸ kindluse ehitamist ning kui spartalaste laevad ootamatult sadama lähedale saabusid, haaras linna paanika ning arvati, et Nelisada, kes soovis sõda lõpetada, oli spartalased linna kutsunud. Siis saabust Spartast ka oligarhide delegatsioon,

¹¹³ Thuc. 8.75.

¹¹⁴ Ibid. 8.78.1.

¹¹⁵ Ibid. 85.4-86.1.

¹¹⁶ Thuc. 8.85.4-86.7; Rhodes (2011), lk 67.

¹¹⁷ Isoc. 16. 18-20; Rhodes (2011), lk 68.

¹¹⁸ Sadam Ateena lähedal, mis oli müüridega linnaga ühendatud.

mis oli lootnud spartalastega rahu sõlmida ning üheks nendest delegaatidest oli Phrynichos, kes Ateenasse saabudes mõrvati.¹¹⁹

Peloponnesoslaste väed aga ei rünnanud Ateenat, vaid liikusid edasi Euboia saare suunas, mille linnad kuulusid Ateena mereliitu. Ateenlased mehtasid kiiruga laevad ning järgnesid peloponnesoslastele, kuid said Euboia merelahingus lüüa. See tekitas Ateenas paanika, kuna linn sõltus suuresti Euboialt sisseveetavast viljast. Enamik liitlaslinnu olid Ateena vastu üles tõusnud ning kardeti, et peloponnesoslased on Pireuses varsti tagasi.¹²⁰

Sellises meeleheitlikus olukorras, pärast Alkibiadese sõnumit oligarhide delegaatidele, kukutati linnas Nelisada ja võimule pääses Viis Tuhat, mis võttis üle kodanikkonna funktsiooni ning otsustas rahva asemel koosolekutel. Oligarhide kukutamise eest Ateenas seisis eelkõige Theramenes. Režiimi kohta on üsna vähe teada, kuid perioodi oligarhia ning üsna peatselt taastatud demokraatia vahel kirjeldavad antiikautorid pigem kui positiivset ajajärku. Thukydidese hinnangul on tegemist režiimiga, kus koos valitsevad nii vähesed kui paljud, viidates kahe valitsemisvormi sulamile.¹²¹

Viie Tuhande valitsusajal otsustati Alkibiades eksilist tagasi kutsuda ning Samosel asuva armeega koostööd teha. Diodoros omistab muutused Theramenesele, kes oli ainus, kes soovitas Alkibiadese tagasi kutsuda ning kelle abil ateenlased taas jalule said. Kuigi merevägi oli Alkibiadese tagasi kutsunud ning ka Viie Tuhande režiimi ajal nõustuti Alkibiadese eksilist tagasikutsumisega, taastati Ateenas peagi demokraatia ning linna naasis väejuht alles 407. aastal.¹²²

3.3 Oligarhilise pöörde põhjused ja Alkibiadese kaalutlused

Kui välja arvata Sitsiilia linnriigid, mis olid 5. sajandil türannide valitsemise all, oli kreeklaste emamaal linnades erinevad demokraatia ja oligarhia vormid.¹²³ Oligarhiline pööre oli hämmastav nii ateenlaste kui teiste kreeklaste jaoks, kuna Ateena oli kuni 411. aastani demokraatlikku korda pea sajandi nautinud.¹²⁴ Põhjuseid, miks Alkibiades Samosel asunud

¹¹⁹Plut. Alc. 25.10; Rhodes (2011), lk 68.

¹²⁰Thuc. 8.94-96.3.

¹²¹Ibid. 8.97.

¹²²Diod. 13.38.2.

¹²³Ober. J., Political Conflicts, Political Debates, and Political Thought, *The Shorter Oxford History of Europe I: Classical Greece*, Oxford University Press, 2000, lk 114.

¹²⁴Raaflaub (2004), lk 239.

väejuhtidega kontakti otsides nii edukas oli ning miks paljud ateenlased tema oligarhia kehtestamise plaaniga kaasa läksid, oli mitmeid.

Peloponnesose sõja ajal süvenes Ateenas sisemine polariseerumine. Konflikt süvenes seda enam, mida raskemaks muutus Ateena olukord sõjas. Pingeid tekitas raske majanduslik seisund: spartalased asusid Dekeleias, 20 000 orja oli põgenenud ning pärast kuluka Sitsiilia ekspeditsiooni läbikukkumist oli kogu väljaspool Ateenat asunud kinnisvara kas ohus või omanike jaoks kadunud.¹²⁵ Mitmed Delose liitu kuulunud linnad korraldasid ülestõuse ning mitme linna üle oli kontroll juba kadunud.¹²⁶ Rahaprobleemid mõjutasid aga eelkõige rikkamaid kihte, kes tundsid, et kuigi rahvas kulutab nende raha, ei saa nad vastutasuks piisavalt kaasa rääkida.

Thukydidese järgi viisid Alkibiadest ning Samosel asuvaid väejuhte kokku ühised huvid. Pikaleveninud sõda oli eriti raske Ateena ülemklassidele, kes kaotasid kontrolli oma kaugemal asuvate alade üle ning sellega vähenes nende sissetulek. Demokraatliku riigikorralduse suurimaks vaearestuseks peab Thukydides aga Sitsiilia ekspeditsiooni toetamist. Ta ei leia, et ekspeditsioon ise oleks olnud halb idee, kuid seda viidi lihtsalt halvasti läbi ning just koduste toetus polnud piisav.¹²⁷

Demokraatia-kriitilistest arvamustest rikaste ateenlaste seas annab hea pildi Vana Oligarh, kes toob oma kirjutisesvälja demokraatia puudusi, pidades riigikorrasuurimaks paheks olukorda, kus halvimatel inimestel on lihtsam elada kui parimatel.¹²⁸ Temajärgikuulus võim Ateenas just vaesematele klassidele, kuna nemad mehisid laevu, samas kui rikkad aristokraadid võitlesid hopliitidena. Riik, mille peamiseks edu tagajaks oli laevastik, võlgnes oma kordaminekud eelkõige vaesematele klassidele, kelle militaarne panus oli suurem.¹²⁹ Ta toob välja demokraatia erakordsuse, kus halvimaid tasustatakse enim ja parimaid vähimal määral, kuigi lihtrahva seas valitseb ükskõiksus ja hoolimatus, mis aristokraatide seas levib aga minimaalselt.¹³⁰

Ka näidendites rünnatakse üksikisikuid, kes on alati kas kõrgest soost, mõjukad või rikkad. Alamate klasside vastu minnakse harva ja ka siis ainult juhul, kui nad püüavad oma seisusest

¹²⁵Thuc. 7.27.3-5; Balot (2001), Greed and injustice, lk 180.

¹²⁶Parker (2014), lk 214-216.

¹²⁷Thuc. 2.65.11, Forde (1989), lk 14.

¹²⁸Ps. Xen. Const. Ath. 1.1.

¹²⁹Ibid. 1.2

¹³⁰Ibid. 1. 5; Balot (2001), lk 188-191.

kõrgemale tõusta või end teiste asjadesse segada.¹³¹ Kui poliitikuid oli lihtne kritiseerida, siis demokraatlikku korda rünnata palju keerulisem.

Vana Oligarhi arvates on valitsev klass alati valitsetavate poolt vihatud.¹³² Kuna Ateenas kuulus võim rahvale, oli see rikkale aristokraatialle vastumeelne. Kõrgemate klasside meelest oli rahvas liiga ahneks muutunud ning kuigi Ateenas ei tekkinud probleeme, kuni linn oli edukas, suurenesid sisevastuolud, kui nende õnn sõjas pöörduma hakkas.¹³³ Aristokraadid leidsid, et panustavad oma rahadega sõjapidamisse, kuid ei saa vastutasuks otsuste tegemisel piisavalt kaasa rääkida. Väejuhte ärritas asjaolu, et sõjalisi otsuseid langetas rahvakoosolek.¹³⁴ Leiti, et demokraatia on muutunud liialt radikaalseks.

5. sajandi keskel, Periklese valitsusajal kehtestati ühiskondlike ametite eest palgad.¹³⁵ 411. aastaks olid linna rahavarud aga kriitilise piirini vähenenud ning oligarhiameelsed leidsid, et palka tuleks maksta vaid sõjas teenivatele sõduritele. Oligarhilisepöördega võimule tulnud Nelisada õigustas riigipööret sooviga reformida demokraatiat ning minna tagasi Periklese-eelse Soloni ja Kleisthenese aegse õigussüsteemi juurde, kui nõukokku kuulus 400 liiget ning ühiskondlike ametite eest ei makstud veel palka.¹³⁶ Neljasaja puhul ei ole selge, kas nende motiiviks oli siiras veendumus, et oligarhia oleks tõesti parem riigivalitsemise vorm või sooviti lihtsalt võimu haarata ning peideti oma tõelised motiivid nn esivanemate õiguste juurde tagasipöördumise taha. Võimule tulnud, tekkis oligarhide seas kaks suunda: mõõdukam ja radikaalsem ning võime arvata, et Neljasaja hulgas oli nii veendunud oligarhe kui neid, keda ajendaspööret läbi viima isiklik võimuiha.¹³⁷

Samosel Alkibiadesega läbirääkimisi pidanud meestest teame nimeliselt kümnet. Kolm neist, Strombichides, Diomedon ja Leon on ainsad, keda ei saa demokraatiavastase käitumisega otseselt seostada. Kindlasti olid oligarhilised veendumused Phrynichosel. Tema varasemast taustast on suhteliselt vähe teada, sest allikates esineb ta varasemalt vaid üks kord, kui teda seostatakse Antiphoni, Lykoni ja Lysistratosega.¹³⁸ Antiphon oli järgnevas

¹³¹ Ps. Xen. Const. Ath. 2. 18.

¹³² Ps. Xen. Const. Ath. 1.14; Balot (2001), lk 189.

¹³³ Balot (2001) 185.

¹³⁴ Parker (2014), lk 218.

¹³⁵ Aristot. Ath. Pol. 27.4.

¹³⁶ Aristot. Ath. Pol. 29.3; Shear (2011), lk 31.

¹³⁷ Thuc.8.89.1-3.

¹³⁸ Ostwald (1986), lk 346-348.

riigipöördes üks peamisi eestvedajaid ning 411.aastaks olid ta veendunud oligarhiliste vaadetega.¹³⁹

Peisandros, teine oluline tegelane oligarhia kehtestamisel, polnud Samosel küll kui väejuht, vaid arvatavasti laevakapten (*trierarch*). Peisandros oli varasemalt olnud radikaalne demokraat ning 415. aasta hermide ning müsteeriumite protsessi ajal üks süüdistajatest.¹⁴⁰ 411. aastaks olid tema vaated aga oligarhilisemaks muutunud, mida võib seostada materiaalsete põhjustega. Tema varade hilisem konfiskeerimine näitab, et ta kuulus rikkamate ateenlaste hulka.¹⁴¹ Kaptenitele oli Sitsiilia ekspeditsiooni läbikukkumine kõige raskem, kuna pidid endale alluvaid laevu ise üleval pidama. Võib arvata, et just seetõttu toetas Peisandros pärslastelt saadava võimaliku abi plaani. Peisandrose puhul ei saa me seega kindlad olla, et ta oli veendunud oligarh, vaid ta võis näha riigikorra muutmist kui ateenlaste parimat ja ainsat võimalust.¹⁴²

Üheks oligarhide tuumikusse kuulunud meheks oli ka Theramenes, keda süüdistati kahepaiksuses, kuna aitas riigipööret läbi viia, kuid kellest sai oligarhide jagunemisel mõõduka suuna juht. Pärast Samoselt saabunud Alkibiadese sõnumit, et Nelisada tuleks kukutada, toimus see just Theramenese eestvedamisel ning tema kujundas Viie Tuhande võimu sisseseadmist.¹⁴³ Diodorose andmetel oli Theramenes see, kelle initsiatiivil Alkibiades Viie Tuhande valitsusajal Ateenasse tagasi kutsuti.¹⁴⁴

Alkibiadese eesmärgid riigipöörde käimalükkamisel ei ole üheselt selged. Ateenasse naasmise eelduseks oli režiimi muutumine, kuid kas Alkibiades eelistas oligarhiat demokraatiale ka oma veendumustelt? Ühelt poolt oli Alkibiades, nagu teisedki Ateena noored aristokraadid, saanud suhteliselt oligarhiameelse kasvatuse ning kuuludes Ateena ülemkihti oli tema suhtlusringkond sarnaselt meelestatud. Nagu Samosel asunud väejuhid, võis ka Alkibiades pidada demokraatiat halvaks riigikorraks, kus rahvas valitseb rikka ning haritud aristokraatia üle. 415. aastal Spartasse saabudes peetud kõnes väljendab Alkibiades just sellist seisukohta.¹⁴⁵ Ning isegi, kui Alkibiades ei pidanud oligarhiat demokraatiast paremaks valitsemise vormiks, võis ta leida, et sõja olukorras tuleks demokraatiat siiski

¹³⁹Ostwald (1986), lk 363.

¹⁴⁰Ostwald (1986), lk 350-351; Andok. 1.36.

¹⁴¹Ostwald (1986), lk 350-352; Shear (2011), lk 26.

¹⁴²Thuc. 8.48.1; Thuc. 8.63.4; Ostwald (1986), lk 351-352.

¹⁴³Diod. 13.38.2; 13.42.2; Xen. Hel. 2.3.48; Ostwald (1986), lk 396-397.

¹⁴⁴Diod. 13.38.

¹⁴⁵Thuc. 6.89.

piirata. Nagu mitmed teised aristokraadid, võis ka tema leida, et sõjaliste otsuste tegemine peaks jääma väejuhtidele ning kulutuste kärpimiseks tuleks kaotada riigiametnikele makstav palk. Ka mõned pöörde läbi viinud oligarhid ei pidanud demokraatiat halvaks valitsemisvormiks, vaid leidsid, et see on 5. sajandi teisel poolel liialt radikaalseks muutunud.

Teisalt proovisid oligarhid spartalastega rahu sõlmida, kuid Ateena lihtrahvas oli sõda kogu selle kestvuses toetanud. Ka Alkibiades oli sõjakas ning selles valdkonnas kattusid tema huvid just rahva, mitte sõjavastaste oligarhidega. Samas võis tema jultunud iseloom osutada põlgusele lihtrahva vastu ning seda mitte vaid rahva meelest, vaid ka tegelikkuses. Kuigi Alkibiades vajab oligarhiat Ateenasse tagasipöördumiseks, ei tähenda see, et ta pidas režiimi pikemas perspektiivis enda jaoks soodsamaks valitsusvormiks. Vahejuhtum, kui Phrynichos reetis Alkibiadesele ateenlastele, tuli ette just seetõttu, et ta arvas Alkibiadest vaid enda huvide eest seismas. Phrynichos ei uskunud Alkibiadesele oligarhiameelsusse, vaid arvas teda vaid eksilist pääseda soovivat. Ka Thukydidese hinnangul oli Alkibiades vaid enda eest väljas.¹⁴⁶ Kui ajaloolase ja strateegi oletust õigeks pidada, ei pruukinud Alkibiades isegi riigipöörde ideed välja käies oligarhiameelne olla. Paradoksaalne ongi see, et protsessi käivitajana jääb ta 411. aasta pöörde läbiviimisest eemale. Pärast pärslastelt loodetud abi äralangemist ning liiva jooksnud läbirääkimisi Tissaphernesega, ei leia vandenõulased, et neil Alkibiadest vaja oleks. Kui oligarhid teda pöörde läbiviimise ajaks enam vajalikuks ei pidanud, ei pruukinud tema veendumused tõesti oligarhilised olla. Just Alkibiades sõna saab määravaks, kui ta Neljasaja delegatsioonil oligarhiat laiendada käsib. Tema sõnumi tõttu haaravad Ateenas ohjad oligarhide mõõdukamad liikmed eesotsas Theramenesega ning sisse seatakse Viie Tuhande valitsus.

Seega lõi Alkibiades enne pöörde läbiviimist oligarhidest lahku ning pooldas nende valitsuse kukutamist, saabudes Ateenasse alles pärast demokraatia kehtestamist. Nagu ka Sitsiilia ekspeditsioonile eelneval perioodil, ei ole ka 411. aasta pöörde puhul üheselt selge, mida Alkibiades ideoloogilised vaated endast kujutavad. Kui uskuda Thukydidese hinnangut, võis Alkibiades oligarhia idee tõesti vaid selleks välja käia, et soovis lihtsalt Ateenasse tagasi pääseda ning pidas silmas isiklikke soovide ega mõelnud sellele, mis oleks linnale parem valitsemisvorm.

¹⁴⁶Andrewes, A., *The Spartan resurgence*, The Cambridge Ancient History V, toim. Lewis, D., M., Boardman, J., Davies, J. K., Ostwald, M., 1992, lk 471; Hornblower, 2006, lk 176.

4. Alkibiadesese tagasikutsumine ning uus pagendamine

4.1 Alkibiades Ateena mereväe strateegina

Thukydidese teos lõppeb järsult 411. aasta sügisel. Tema jutustuse lõpus viitab Alkibiades oma sõbralikele suhetele Tissaphernesega, kes liikus samuti Hellespontosele, et kõnelda peloponnesoslastega, kes temaga aina rahulolematumad olid. Alkibiades uskus selgelt, et tal oli Tissaphernesega hea läbisaamine. Kuid vaatamata asjaolule, et satraap oli tema nõu varem kuulda võtnud, järgis ta nüüd kuninga nõuannet, milleks oli ateenlaste vastu võidelda. Sealjuures vahistas ta Alkibiades. Alkibiades aga põgenes kuu aega hiljem ning väitis, et Tissaphernes ise oli aidanud tal põgeneda. Sellega jätkas Alkibiades juba eelnevat väidet oma headest suhetest Pärsia satraabiga. See arusaam oli oluline, et jätta ateenlastele endast parem mulje ning ühtlasi alandas Alkibiadesese vabastamise lugu spartalaste silmis Tissaphernese mainet.¹⁴⁷

Alkibiades ei naasnud kohe Ateenasse, vaid võitles aastail 410–408 koos Ateena laevastikuga Hellespontosel. Hellespontose väin, mis ühendab Egeuse merd Musta merega oli ateenlaste jaoks strateegiliselt väga oluline punkt, kuna linn, mis pidi kogu vilja mere kaudu importima, sai oma vajaliku toidu just Musta mere kolooniatest. Alkibiades liitus ateenlaste vägedega Hellespontosel 410. aasta kevadel või varasuvel. Seal peeti Kyzikose merelahing, mille arvulises vähemuses olnud ateenlased võitsid. Väejuhtidena olid kohal nii Alkibiades, Theramenes kui Thrasybulos. Xenophoni ja Diodorose kirjeldused lahingust erinevad, kuid mõlemad, eelkõige Xenophon, omistavad Alkibiadesele olulise rolli lahingu võitmisel. Võit kindlustas ateenlastele Hellespontose piirkonnas ülemvõimu, mitmete linnade truuduse Ateenale ning ateenlased kehtestasid piirkonda ka tollipunkti, tänu millele teenisid nad kõikide Mustalt merelt tulevate kaupade pealt. Ateenlastel tekkis taas lootus sõda võita ning spartalaste rahupakkumised lükati tagasi.¹⁴⁸

Viie Tuhande valitsusaja lõpp Ateenas jääb välja Thukydidese, Xenophoni ja Diodorose kirjeldusest, kuid on kajastatud Aristotelese koostatud Ateena põhiseaduses.¹⁴⁹ Ilmselt oli just võit Kyzikose all see, mis tuletas ateenlastele meelde, et nende edusõltub mereväe edust. Demokraatia taastamisel oli Alkibiadesese positsioonile suur mõju. 411. aasta suvel, kui Samosel asuv laevastik oli end demokraatlikuks kuulutanud, kutsus Thrasybulos teda nendega

¹⁴⁷Xen. Hell. 1.1.9-10; Plut. Alc. 27.6-28.2; Rhodes (2011), lk 74-75.

¹⁴⁸Diod. 13.49.2-49; Xen. Hell. 1.1.11-18; Plut. Alc. 28.2-10; Rhodes (2011), lk 75-77.

¹⁴⁹Ath. Pol. 34; Rhodes (2011), lk 77.

liituma ning pärast Neljasaja võimu kukutamist leidis ka Viie Tuhande valitsus eesotsas Theramenesega, et Alkibiades ning teiste eksiili saadetute õigused tuleks taastada.¹⁵⁰ 410. aastal taastatud demokraatlik valitsus ei sõltunud eelmiste riigikordade otsustest ning tehniliselt oli Alkibiades surma mõistetud. P. J. Rhodes leiab, et tõenäoliselt olid lisaks Alkibiadesele ka Theramenes, Thrasybulos aastatel 410–407 vaid *de facto* väejuhid, kuna sõjavägi neid aktsepteeris, kuid Ateena rahvakoosolek polnud eelnimetatud strateege ametlikult ametisse kinnitanud. Pärast demokraatia taastamist valiti rahvakoosoleku poolt strateegiks kõige ustavamalt demokraatlikult meelestatud Thrasyllus, kes lahkus 409. aastal Ateenast esialgu Egeuse rindele ning liitus siis Hellespontose vägedega.¹⁵¹ 408. aastal võitsid ateenlased, k. a Alkibiades Chalkedoni lahingu ning linn allutati taas Ateena võimu alla. Alkibiades reisis ringi ning kogus oma sõduritele palkaning pärast seda liitus ta Theramenesega, kes Byzantioni piiras ning ka see linn vallutati ning muudeti ateenlaste liitlaseks.¹⁵² Pärast seda suundusid väejuhid Hellespontosele ning allutasid kõik sealsed linnad peale Abydose ateenlaste võimu alla.

4.2 Alkibiades naasmine Ateenasse

Nüüd suundusid strateegid Ateenasse tagasi, kuna olid linna heaks juba piisavalt palju teinud. Alkibiades tagasikutsumise initsiaatoriks oli Plutarchose järgi Kritias, Diodorose andmetel Theramenes.¹⁵³ Enne võite ei julgenud Alkibiades Ateenasse naasta ning ka siis ei saanud ta enda õigeksmõistmises kindel olla. Kuid Pireusele jõudes võttis rahvas väejuhid rõõmuhõisetega vastu. Eriti olid rahvahulgad vaimustuses just Alkibiadesest ning inimesed tunglesid sadamas sooviga teda näha. Tol hetkel peeti teda julgeimaks kõigist meestest, kõige väljendusrikkamaks kõnelejaks ning väejuhina ületamatuks. Alkibiades arvati olevat kõigist ilusam ning vaimult geniaalne. Tema tagasisaabumisest oodati edu saabumist kogu linnale. Leiti, et peloponnesoslasi saatis edu, kui ta nende poolel võitles, ning samasugust sõjaõnne lootsid nüüd ateenlasedki tunda ning oma linna taas õitsemas näha.¹⁵⁴

Pärast seda, kui rahvas oli Alkibiadest tervitanud, pidas ta rahvakoosoleku ees pika kaitsekõne, kus õigustas omategusid, suutes sellega ateenlased enda suhtes toetavaks muuta. Koosolek otsustas, et linn oli tema suhtes ebaõiglaselt käitunud. Alkibiadesele tagastati

¹⁵⁰ Aristot. Ath Pol. 33; Diod. 13.38.

¹⁵¹ Rhodes (2011), lk 77-78.

¹⁵² Diod. 13.66-67.

¹⁵³ Plut. Alc. 33.1; Diod. 13.38.2.

¹⁵⁴ Diod. 13.68.3-6; Plut. Alc. 32.4-33.3.

tema vara ning steel, millele oli kirjutatud tema kuriteod ning karistused, heideti merre. Pärast müsteeriumite protsessi olid preestrid Alkibiadese ära neednud ning ka need võeti nüüd tagasi. Kõige tipuks määrati ta Ateena vägede ülemjuhatajaks ning tema soovil määrati väejuhtideks Thrasybulos ja Alkibiadese nõbu Adeimantos.¹⁵⁵

Kuigi Alkibiadese naasmine linna oli olnud edukas, pidasid mõned tema saabumise ajastust halvaendeliseks. Väejuhid jõudsid Ateenasse samal päeval, kui linnas toimusid Plynteria pidustused, mida peeti aasta õnnetuimaks päevaks, kui linna kaitsejumalanna Athena kujud kinni kaeti, mistõttu ei olnud jumalanna sümboolselt teda tervitamas. Kuid Alkibiades näitas end kodanike silmis paremas valguses, kui saatis protsessiooni Eleusisesse, kus toimusid ateenlaste iga-aastased pidustused. Kuna 413. aastast olid spartalased Dekeleia kindluses ning selle ümber, ei julgenud ateenlased Eleusisesse mööda maismaad kõndida ning reisidolid ette võetud laevadega. Sellisel juhul jäid aga paljud rituaalid, mis olid teel toimunud, läbi viimata. Alkibiades soovis ateenlaste silmis enda mainet tõsta ning saatis protsessiooni koos jalaväega. Ükski vaenlane ei julgenud neid rünnata ning armee tundis, et on Alkibiadese käe all võitmatu. Need asjaolud muutsid ta positsiooni linnas väga tugevaks. Plutarchose väitel kartsid mitmed mõjukad kodanikud, et Alkibiades võib Ateenas tširannia kehtestada ja soovisid, et ta linnast võimalikult kiirelt lahkuks.¹⁵⁶

4.3 Ülemjuhataja kohalt tagandamine

Pärast Ateenasse naasmist hakkas Alkibiadese kõrge maine tema enda vastu töötama. Tema pidev edu oli tekitanud arusaama tema erakordsest julgusest ning tarkusest ning igat tema ebaõnnestumist peeti tahtlikuks. Sellegapandi tema talle kõrgeid lootuseid. Alkibiades lahkuski koos laevastikuga ning ateenlased eeldasid, et ta suudab kiirelt ja edukalt mitmed linnad neile allutada. Alkibiades oli aga rahapuuduses ning kuna tal polnud võimalik oma sõduritele palka maksta, lahkus ta Kaariasse makse sisse nõudma. Ta jättis selleks ajaks oma laevastiku kapten Antiochose hoolde ning andis talle käsu kuni enda tagasijõudmiseni vaenlast mitte rünnata. Alkibiadese äraoleku ajal ignoreeris Antiochos aga käsku ning ateenlaste laevastik sai peloponnesoslastel lahingus Notioni neeme juures Efesose lähedal peloponnesoslastelt lüüa.¹⁵⁷ Kuna Alkibiadesel oli Samosel vaenlasi, reisis üks neist, Thrasybulos¹⁵⁸, Ateenasse ning palus Alkibiadese tagandamist. Ta ässitas rahvahulga Alkibiadese vastu üles ning väitis, et ta oli jätnud juhtimise ebakompetentse kapteni kätte, et

¹⁵⁵Diod. 13.69.1-3.; Plut. Alc. 33.3.

¹⁵⁶Plut. Alc. 34.1- 35-1.

¹⁵⁷Plut. Alc. 35.2-6; Diod. 13.69.

¹⁵⁸Tegemist oli Tharso poja Tharsybulosega, mitte eelmainitud väejuhiga.

saaks ise ringi reisida ning raha kulutada. Sellele lisandusid Alkibiadese vastaste süüdistused, mille kohaselt oli ta endale Traakiasse kindluse ehitanud, kuhu sai vajadusel kodust eksiili minna. Ateenlased tagandasid ta selle peale ametist ning valisid uued väejuhid. Pärast ametist tagandamist otsustas Alkibiades aga ise Ateenast lahkuda ning veetis ülejäänud elu vabatahtlikus eksiilis.¹⁵⁹

Tema viimane lähenemine ateenlastele toimus enne ateenlaste otsutavat lüüasaamist Aigospotami lähedal, kus ta proovis Ateena väejuhtidele nõu anda, kuid tema soovitused lükati tagasi. Ateena strateegid leidsid, et Alkibiadese nõu kuulda võttes langeks au temale, kuid ebaõnnestumise korral peaksid nad siiski ise vastutust kandma.¹⁶⁰ Ateenlaste laagrist lahkudes uhkeldas Alkibiades, et kui teda poleks solvatud, oleks ta ise vaenlast alistuma sundinud. Plutarchose andmetel pidasid mõned seda lihtsalt Alkibiadese kiitlemiseks, teised aga pidasid seda tõenäoliseks, arvestades, et tema käsutuses oli mitmeid Traakia odakandjaid ja ratsamehi. Ateenlaste vead, millele Alkibiades oli osutanud, ilmsesid peatselt ning ateenlased said lakedaimonlaste väejuhilt Lysandroselt lüüa ning kaotasid talle 200 laeva, kui pääses vaid kaheksa. 404. aasta kevadel, kaheksa kuud hiljem, alistasid peloponnesoslased ka Ateena linna.¹⁶¹

Pärast seda tekkis hakkas Alkibiades peloponnesoslasi kartma ning liikus Traakiast edasi Bitüüniasse. Seal aga rööviti tema vara ning ta otsustas liikuda Pärsia kuninga Artaxerxese õukonda. Talle lähenemiseks reisis Alkibiades kõigepealt kuninga satraabi Pharnabazose juurde Früügiasse. Pärsiale lähenemisega lootis ta veenda kuningat ühise vaenlase vastu tegutsema ning käitus tol puhul oma endise kodulinna huvides. Plutarchose järgi olid ateenlased löödud, kuna kaotasid Delose liidu näol oma ülemvõimu. Lisaks pidid nad ka spartalastele alistuma ning kaotasid sellega enda vabaduse ning kuna Lysandros oli aidanud Ateenas võimule 30 türanni, siis sellega oli kaotatud ka demokraatia. Nad kahetsesid, et olid Alkibiadese ametist tagandanud, kuigi süü lasus tema alluval. Ateenlased mõistsid, et olid sellega kaotanud oma kogenuma ja võimekama strateegi. Ka nüüd lootsid nad, et kuni Alkibiades veel elus on, ei salli ta peloponnesoslaste ja Kolmekümne Türanni ülemvõimu ning tuleb neid vabastama. Kui ateenlaste enamus võis taolisest vabastamisest unistada, siis Kritias, kes Plutarchose andmetel oli olnud 407.aastal Alkibiadese eksiilist tagasikutsumise eestvedaja, leidis nüüd, et ta tuleks kõrvaldada. Kritias oli üks 30 türannist ning veenis

¹⁵⁹Diod. 13.73-74; Xen. Hell. 1.5.16-17; Plut. Alc. 36.1-3.

¹⁶⁰Plut. Alc. 36.4-37.1; Diod. 13.105.

¹⁶¹Plut. Alc. 36.4.-37.3. Diod. 13.107.4-5; Xen. Hell. 2.3.6.

peloponnesoslasi, et Alkibiades tuleks tappa. Sparta väejuhti Lysandrost Kritiase argumendid esialgu ei veennud, kuid pisut hiljem tulid ka Spartast korraldused Alkibiades kõrvaldada.¹⁶²

Alkibiadese surma osas on allikad erinevatel arvamustel. Plutarchos kirjeldab seda kui tellimusmõrva, mille Lysandros Pharnabazoselt tellis. Pharnabazos määras ülesandeoma vennale ja onule. Tol ajal elas Alkibiades Früügias koos oma armukese kurtisaan Timandraga. Mehed, kes teda tapma saadeti, ei julgenud majja siseneda ning selle asemel panid sellele põlema. Alkibiades mässis end keepi ning võttes teise kätte mõõga jooksis tulest puutumata majast välja. Teda tapma saadatud barbarid ei julgenud talle läheneda ega temaga võitluse astuda, vaid lasid teda nooltega ning heitsid tema pihta odasid. Pärast meeste lahkumist riietas Timandra Alkibiadese enda rõivastesse ning korraldas talle nii suursugused matused, kui ta suutis.¹⁶³

Plutarchos pakub välja ka alternatiivvariandi, mille kohaselt polnud Alkibiadese surmas süüdi ei Lysandros, Pharnabazos ega peloponnesoslased. Ta väidab, et mõnede andmete kohaselt oli Alkibiades ise enda surmas süüdi, kuna võttis Timandra enda armukeseks. Kurtisaan oli väidetavalt pärit heast perekonnast ning kuigi Alkibiadese tapmise detailid jäid ka tolles versioonis samaks, olid tema mõrva tellijateks hoopis Timandra vennad, keda häiris Alkibiadese häbematus.¹⁶⁴

Ka Diodoros esitab Alkibiadese surma kohta kaks versiooni. Tema andmetel võttis Pharnabazos Alkibiadese kinni ja tappis ta, et peloponnesoslastele meele järele olla.¹⁶⁵ Selle versiooni puhul ei maini ta allikat, millele tugineb, kuid peab oluliseks ära märkida ka ajaloolase Ephorose versiooni. Ephorose järgi plaanisid Kyros ja spartalased vandenõud Pärsia kuninga Artaxerxese vastu. Alkibiades, kes sellest teada sai, soovis kuningat hoiatada ning läks Pharnabazose juurde, et satraap aitaks tal kuninga juurde reisida. Pharnabazos aga ei aidanud teda ning Alkibiades liikus edasi ning otsis abi Paflagooniasatraabi juurest. Pharnabazos aga kartis, et sel juhul kuuleb kuningas kogu afäärist ning saatis enda mehed Alkibiadest tapma. Ka selles versioonis viibis Alkibiades Früügias ning maja, kus ta peatus, pandi põlema.¹⁶⁶

¹⁶²Plut. Alc. 37.3. - 38.4.

¹⁶³Ibid. 39.1. - 39.4.

¹⁶⁴Ibid. 39.5.

¹⁶⁵Diod. 14.11.1.

¹⁶⁶Ibid. 14.11.1.-5.

Seega, ka Alkibiadese elu viimased aastad olid täis keerdkäike ning ateenlaste suhtumine temasse oli muutlik nagu ka varasemalt. 411. aastal, kui ta laevastiku etteotsa kutsuti, oli ta Ateenast endiselt pagendatud, kuid linn vajas teda siiski laevastiku etteotsa. Alkibiades tõestas ennast võimeka strateegina, kindlustades sellega ateenlaste sooja vastuvõtu. Samas ei usaldanud ateenlased teda piisavalt, mistõttu pärast Ateenasse naasmist ei saanud ta seda au kuu nautida.

Kui analüüsida Alkibiadese ideoloogilisi vaateid, siis alates sellest, kui Samose väejuhid ta laevastiku strateegiks kutsuvad, näivad need suhteliselt demokraatlikud. Alkibiadese nõuandel kukutatakse Ateenas võimult oligarhid ning asendatakse Viie Tuhandega. Tema saavutused väejuhina aastatel 410-408 aitavad kaasa Ateena positsiooni tugevnemisele sõjas, ning 407. aastal lõpuks linna tagasi pöördudes proovib Alkibiades ateenlaste silmis oma mainet tõsta. Kuuleme küll Plutarchoselt, et mitmed kodanikud soovisid, et ta sõjaväega kiirelt linnast lahkuks, kuna kartsid, et ta soovib türannia kehtestada, kuid meile pole teada ühtegi viidet, et Alkibiades seda oleks plaaninud. Plutarchose järgi oli tema tagasikutsujaks Kritias, Diodorose andmetel aga Theramenes. Kui Kritiasest sai 404. aastal Ateenas toimunud oligarhilise riigipöörde üks juhtidest ning 30 türannist ning teda võib seda oligarhiliste vaadetega seostada, siis Theramenest kujutavad allikad kui mõõdukat oligarhi, kes oli Ateenas peamine Neljasaja kukutaja. Kuna Kritias on ka üks võimalikest Alkibiadese mõrva tellijatest, soovib ta Alkibiadesest vabaneda, kui Ateenas on võimul 30 türanni, mis ainult toetab Alkibiadese demokraatiameelsust.

Pärast ülemjuhataja kohalt tagandamist suundus Alkibiades Traakiasse, kuhu ta oli endale juba Hellespontosel sõdimise ajal kindlused muretsenud.¹⁶⁷ See viitab Alkibiadese kartusele, et teda ei pruugita Ateenas hästi vastu võtta ning vastasel korral oleks tal koht, kuhu elama asuda. Omaette huvitav on ajaolu, et pärast ülemjuhataja kohalt tagandamist otsustas Alkibiades vabatahtlikult eksiili minna. Alkibiadesel kui ambitsioonikal ning tolleks hetkeks juba väga kogunud väejuhil ja poliitikul oli ehk raske leppida sõjast kõrvalejäämisega, arvestades, et tagandamise põhjuseks polnud isegi tema enda, vaid tema alluva viga. Samas oli ta 407. aastaks juba viis aastat vaeva näinud, et tagasi kodulinna pääseda. Nüüd loobus ta juba vabatahtlikult Ateenas elamisest. Sealjuures ei unustanud ta aga linna huve, kui Aigospotami all Ateena väejuhte nõustada proovis. Väejuhid aga kartsid, et Alkibiadese nõuandeid silmas pidades saab ta kogu au endale, kuid hävingu korral ei pea Alkibiades

¹⁶⁷ Andrewes (1992), lk 490.

vastutust kandma.¹⁶⁸Seda võib pidada Alkibiadeseviimaseks katseks au ja kuulsusega Ateenasse naasta. Plutarchos kirjutab, et kõik Alkibiadese poolt välja toodud vead olid Aigospotami all tõepoolest ateenlaste nõrkused ning Alkibiades proovis neid kaotusest säästa.¹⁶⁹ Seega ei saanud tema viha Ateena vastu olla kuigi suur ning erinevalt 415. aastast, kui Alkibiades end linna poolt reedetuna tundis ning vaenlase leeri üle läks, jäi ta nüüd siiski vaikimisi ateenlaste poolele.

¹⁶⁸Diod. 13.105; Plut. Alc. 36.4-37.

¹⁶⁹Plut. Alc. 36.4-5.

Kokkuvõte

Alkibiadese puhul oli tegemist vastuolulise mehega ning tema ideoloogiliste veendumuste lahkamisel ilmnevad vastukäivad asjaolud, mis teevad ühtse kindla vastuse leidmise keeruliseks. Alkibiadese elus on mitmeid seiku, mille puhul võib tema käitumisest välja lugeda, et tegemist oli rahva tahtega arvestava ehk demokraatiameelse mehega. Tema initsiatiiv Sitsiilia ekspeditsiooni eestvedamisel ühtis rahva sooviga saar Ateena alluvusse saada. Alkibiades oli ambitsioonikas ja sõjakas mees ning neid omadusi jagas ta oma kodulinlastega.

Ekspeditsiooni eel toime pandud hermide lõhkumise ja Eleusise müsteeriumite parodeerimises mõistsid ateenlased Alkibiadese süüdi. Afääri seostati oligarhilise vandenõuga paljud ateenlased tundsid end riigimehest ohustatuna. Need süüdistused viisid Alkibiadese linnast pagemiseni ning olude sunnil liitus ta spartalastega nõustades neid nüüd ateenlaste vastu. Vastuolude tõttu oli Alkibiades sunnitud kaSpartast lahkuma ning ta liikus Pärsia satraabi Tissaphernese juurde. Seal ta loobus Ateena-vastasest poliitikast, mida ta Spartas oli rakendanud ning võttis taas Ateena-meelse kursi. Senised pagenduses veedetud aastad ei anna otsest tõestust Alkibiadese oportunistlikest vaadetest, kuna ta liitus Ateena vastastega paljuski olude sunnil. Isiklik soov tagasi kodulinna naasta võis olla ajendiks, miks Alkibiadesest sai oligarhilise riigipöörde eestvedaja. Samas viidi pööre ilma Alkibiadeseta läbi ning ta eemaldub vandenõulastest, mistõttu jääb ka siin kaheldavaks, kas Alkibiades oli oma veendumustelt oligarh või soovis ta lihtsalt Ateenasse tagasi pääseda. Tagasipöördumise eelduseks oli riigikorra muutmine, sest demokraatlik Ateena oli Alkibiadese surma mõistnud. Seega võisid tema ideoloogilised veendumused tagaplaanile jääda ning Alkibiades võis käituda üksnes isiklike huve silmas pidades.

Oligarhide endi seas tekkisid pärast riigipööret lahkarvamused ning nad jagunesid radikaalsemaks ja mõõdukamaks leeriks. Just Alkibiadese abiga suutis mõõdukam suund oligarhid võimult tõugata ning sisse seati demokraatiat ja oligarhiat ühendav režiim, mis peagi taas demokraatiaga asendati. Pärast kolme aastat Ateena laevastiku juures strateegina sõdimist suutis Alkibiades ateenlaste silmis oma maine osaliselt taastada ning ta sai linna tagasi pöörduda. Varsti lahkus ta olude sunnil uuesti ning veetis oma elu lõpu eksil.

Alkibiadese puhul on raske hinnata tema siirast veendumust eelsitatava riigikorra osas. Jääb mulje, nagu arvaks ta end kõige paremini teadvat, mis rahvale ja talle endale parim oli. Näib, et Alkibiadesele sobis iga riigikord, mis lubas tal enda ambitsioone ellu rakendada. Seniks, kuni Alkibiadese ja rahva huvid kattusid, ei olnud tal mingit põhjust demokraatiavastaseks tegevuseks. Pärast ateenlaste poolt surmamõistmist vajab Alkibiades oligarhilist pööret kodulinna naasmiseks, ent kuna ta oligarhia idee välja käis, ei saanud ka see riigikord talle sedavõrd vastumeelt olla. Nii Sitsiilia ekspeditsiooni eel, kui ka 407. aastal Ateenasse naastes oli ta armastatud rahvaliider ning ka oligarhide enamik suhtus temasse kui oligarhilise idee väljakäijasse hästi. Võib arvata, et oma isiklikelt veendumustelt ning religioossetelt vaadetelt sarnanes ta pigem oligarhiliste ringkondadega, mis koosnes peamiselt aristokraatiast, mille hulka ta ka ise kuulus. Poliitilise ambitsiooni ja auahnuse ellurakendamiseks võis talle aga paremini sobida demokraatia.

Alkibiadest ei maksa pidada printsipiituks, kuid kindlasti lähtus ta otsuste tegemisel hetkeolukorrast. Ta pidas alati silmas enda huvisid ning seadis need ka esiplaanile, kuid teda ei saa pidada vaid omakasupüüdlikuks karjeristikks, kuna mitmed Alkibiadese saavutused töid Ateenale kasu. Jättes välja tema Spartas viibimise periood, seisis ta siiski Ateena huvide eest. Oportunistina kasutas ta ettesattuvaid võimalusi nii enese kui paljudel juhtudel Ateena paremuse huvides.

Allikad

1. Andoc. 1. = Andokides, *On the Mysteries*
(<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Andoc.+4+1&redirect=true>)
(külastatud 23.05.2016).
2. Andoc.4. = Andokides, *Against Alcibiades*
(<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Andoc.+4+1&redirect=true>)
(külastatud 23.05.2016).
3. Aristot. Ath. Pol. = Aristoteles, *Constitution of the Athenians*
(<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Aristot.+Const.+Ath.+29&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0046>) (külastatud 23.05.2016).
4. Diod. = Diodoros, *Library*
(<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0084%3Abook%3D13%3Achapter%3D67>) (külastatud 23.05.2016).
5. Isoc. 16 = Iskorates XVI, *Concerning the Team of Horses*
(<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0144%3Aspeech%3D16%3Asection%3D18>) (külastatud 18.05.2016).
6. Plat. Sym. = Platon, *Pidusöök*, Tallinn, Pelerine, 2002.
7. Plat. Alc. = Platon, *Alkibiades I*
(<http://www.san.beck.org/Alcibiades.html>) (külastatud 23.05.2016).
8. Plut. Alc. = Plutarchos „*Parallel lives*“, Alcibiades.
9. Ps. Xen. Const. Ath. = Old Oligarch, *Constitution of the Athenians*
(<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0158>) (külastatud 23.05.2016).
10. Thuc. = Thukydides, *History of the Peloponnesian War* (tõlge: Rex Warner), Penguin Books, 1972.
11. Xen. Hell. = Xenophon, *Hellenica*
(<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Xen.+Hell.+1.1.9&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0206>) (külastatud 13.05.2016).

Kirjandus

1. Andrewes, A., *The Spartan resurgence*, (toim. Lewis, D., M., Boardman, J., Davies, J. K., Ostwald, M.) The Cambridge Ancient History V, Cambridge University Press, 1992.
2. Balot, R. K., *Greed and Injustice in Classical Athens*, Princeton University Press, 2001.
3. Brunt, P. A., *Studies in Greek History and Thought*, Clarendon Press, 1997.
4. Farrar, C., *Power to the People*, (toim: Raaflaub, K. A., Ober, J., Wallace, R. W.) Origins of Democracy in Ancient Greece, University of California Press, 2007.
5. Forde, S., *The Ambition to Rule, Alcibiades and the Politics of Imperialism in Thucydides*, Cornell University Press, 1989.
6. Forsdyke, S., *Exile, Ostracism, and Democracy The Politics of Expulsion in Ancient Greece*, Princeton University Press, 2006.
7. Gribble, D., *Individuals in Thucydides*, (toim: Rengakos, A., Tsakmakis, A.) Brill's Companion to Thucydides, Brill, 2006
8. Hornblower, S., *The Greek World 479-323 BC*, Routledge, 2002.
9. Jaeger, W., *Paideia, The Ideals of Greek Culture*, volume II, In Search of Divine Centre, Oxford University Press, 1986.
10. Lewis, D. M., *Sources, Chronology, Method*, (toim: Lewis, D., M., Boardman, J., Davies, J., K., Ostwald, M.) The Cambridge Ancient History, second edition, Cambridge University Press, 1992.
11. McGregor, J. H.S., *Athens*, The Belknap Press of Harvard University Press, 2014.
12. Ober, J., *Thucydides and the Invention of Political Science*, (toim. Rengakos, A., Tsakmakis, A.) Brill's Companion to Thucydides, Brill, 2006.
13. Ober, J., *Political Conflicts, Political Debates, and Political Thought*, (toim: R. Osborne) The Shorter Oxford History of Europe I: Classical Greece, Oxford University Press, 2000
14. Raaflaub, K., *The Discovery of Freedom in Ancient Greece*, The University of Chicago Press, 2004.
15. Rhodes, P. J., *Alcibiades, Athenian Playboy, General and Traitor*, Pen & Sword Military, 2011.
16. Rhodes, P. J., *A History of the Classical Greek World 478-323 BC*, Wiley-Blackwell, 2010.

17. Parker V., *A History of Greece 1300 to 30 BC*, Wiley Blackwell, 2014.
18. Shear, J. L., *Polis and Revolution*, Cambridge University Press, 2011.
19. Teegarden, D. A., *Death to Tyrants! Ancient Greek Democracy and the Struggle against Tyranny*, Princeton University Press, 2014.

Summary :Alcibiades' political views and activities- was he a democrat, oligarch or opportunist?

This Bachelor's thesis focuses on the life of Alcibiades - an Athenian statesman and general who lived in the years 450 – 404 BC. He was a wealthy aristocrat from a prominent family and belonged to the Athenian high society.

The aim of this thesis is to analyze the life of Alcibiades in order to find out his political and ideological views. Alcibiades was a controversial man and it is therefore not always clear whether his beliefs were democratic or oligarchic, whether he was just opportunistic or kept Athens' best interests at heart.

The thesis is written using mostly ancient sources, focusing mainly on Thucydides, Plutarch and Diodorus Siculus. In addition, many works of noted scholars are used in the process of writing.

Alcibiades was a general in the Peloponnesian war which was held between the Delian League consisting of Athens and its allies, and Sparta with theirs. Being the biggest enthusiast and initiator of Athens' grand campaign against Sicily made him a beloved leader. Just before the Expedition sailed off, he was accused in the affair of mutilating the Herms and profaning the Eleusian Mysteries. This sacrilege was associated with an attempt to change the democracy into an oligarchy or tyranny. Alcibiades was forced to sail back from the Expedition and stand trial at Athens. He managed to escape and changed sides in the war, now fighting for the Spartan cause. After a few years in Sparta, he was forced to leave due to a conflict with the Spartan king and travelled to the court of a Persian satrap, Tissaphernes. Alcibiades hoped to return to his native city and advised Tissaphernes to stop helping the Peloponnesians, to let both sides weigh each other down. He then reached out to the Athenian generals at the navy base on the island of Samos and advised them to overthrow the democracy, in order to return to Athens and bring the Persian help with him. Alcibiades was believed to be very influential in Tissaphernes' court and his advice was taken into account.

In 411 BC the oligarchic coup was carried out. In the end Alcibiades withdrew from the conspirators and, moreover, was later the politician whose advice was to overthrow the oligarchy. He then joined the Athenian navy and after a few glorious victories he was recalled to Athens by the restored democracy. The Athenians who had once sentenced him to death, now welcomed him with great honor. Alcibiades was appointed supreme commander of land

and sea. When one of his generals lost a battle, Alcibiades was held responsible and was removed from the position of the supreme commander. After that he chose to leave Athens and lived the rest of his life in exile until he was murdered in 404 BC.

His sympathies seem to stay quite arguable and unclear. He was associated with oligarchic sympathies on many occasions in his life. Before the launching of the Sicilian Expedition he was believed to have wanted to establish an oligarchy in Athens. He also started the idea of the oligarchic coup. However, he was not among the conspirators nor was he ever proved guilty regarding the Herms and Mysteries affair. The Athenians doubted his democratic sympathies, yet we cannot say whether their fears were reasonable or not.

He was definitely a very ambitious man and cared for his own interests. Did he also stand for the best interests of Athens? It appears that he did so on several occasions. Although Alcibiades did wish to profit greatly from the Sicilian expedition, his and Athens' interests did overlap there, as the success on the campaign would have brought glory and profit to the whole city. After leaving Sparta, he advised Tissaphernes not to help the Spartans anymore and to let both sides weaken each other. This advice only benefitted the Athenians. Before returning to Athens from exile, he secured them some victories in the battles. At the end of his life when he had gone to exile from Athens, he still tried to advise the Athenian generals before a battle and although his advice was not accepted and the decisive battle was lost, it shows his wish to help the Athenian cause.

He most certainly did not care for Athens interests when he was in Sparta. There he gave the Spartans advice how to weaken the Athenians, but on that occasion it is quite understandable, as the city had condemned him to death.

Alcibiades remains controversial and his true beliefs mysterious. He was definitely a glorious statesman and a brave soldier, yet his principles remain, on several occasions, unclear and confusing.

Lisa 1.

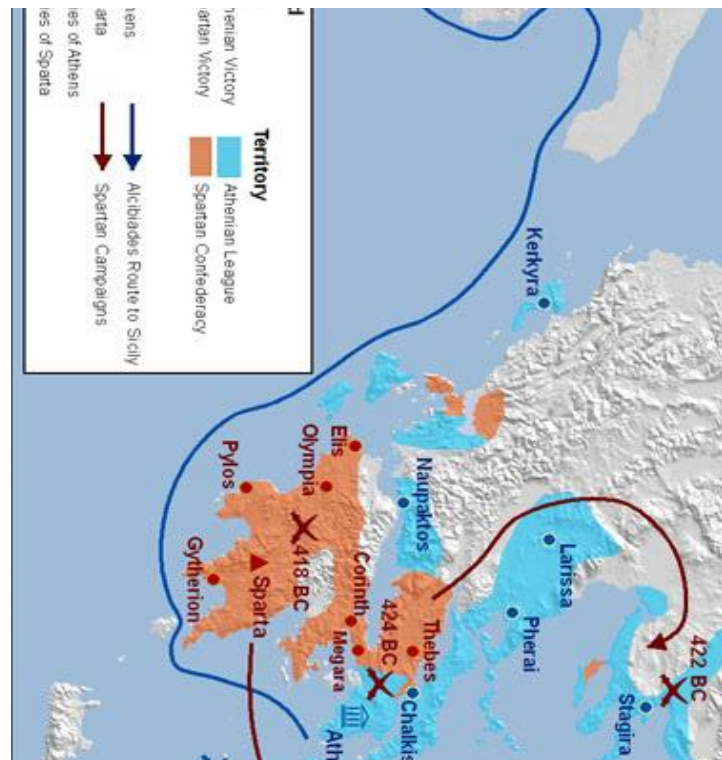
Alkibiadese büst Roomas Kapitoolumi muuseumis.

(https://en.wikipedia.org/wiki/Alcibiades#/media/File:Bust_Alcibiades_Musei_Capitolini_MC1160.jpg)

Lisa 2.

Peloponnesose sõja kaart.

(<http://exploremed.com/Pelop.asp?c=1>)

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Annabel Jõelett,

(sünnikuupäev: 16. 03. 1994)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
Alkibiadese poliitiline tegevus ja vaated – demokraat, oligarh või oportunist?

mille juhendaja on dotsent Mait Kõiv, PhD

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil,
sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja
lõppemiseni;

- 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 25. mail 2016